

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

**НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ КОМЕНТАР
СТАТЕЙ 300, 301 РОЗДІЛУ XII «ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ГРОМАДСЬКОГО
ПОРЯДКУ ТА МОРАЛЬНОСТІ» ОСОБЛИВОЇ ЧАСТИНИ
КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ**

**Дніпропетровськ
2012**

ББК 67.9(4УКР)308

Н 34

*Рекомендовано науково-методичною
радою Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(протокол № 1 від 01.09.2012)*

Авторський колектив: *Березняк В.С.* – кандидат юридичних наук, начальник наукової лабораторії проблем громадської безпеки і правопорядку; *Грицай Ю.В.* – науковий співробітник наукової лабораторії проблем громадської безпеки і правопорядку; *Книга М.М.* – кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник відділу організації наукової роботи та редакційно-видавничої діяльності; *Титаренко О.О.* – кандидат юридичних наук, доцент, начальник відділу організації наукової роботи та редакційно-видавничої діяльності; *Соболь О.І.* – науковий співробітник наукової лабораторії проблем громадської безпеки і правопорядку.

Рецензенти:

Ємельянов В.П. – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінального, кримінально-виконавчого права та кримінології ННІ права та масових комунікацій Харківського національного університету внутрішніх справ;

Лень В.В. – кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри кримінального права та кримінології юридичного факультету Державного ВНЗ «Національний гірничий університет»;

Примаченко В.Ф. – кандидат юридичних наук, начальник кафедри кримінального права та кримінології Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.

Н 34 Науково-практичний коментар статей 300, 301 Розділу XII «Злочини проти громадського порядку та моральності» Особливої частини Кримінального кодексу України. – Дніпропетровськ : Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ, 2012. – 46 с.

У науково-практичному коментарі коментуються статті 300 та 301 Розділу XII «Злочини проти громадського порядку та моральності» Особливої частини Кримінального кодексу України.

Для працівників органів внутрішніх справ, викладачів, ад'юнктів і курсантів вищих навчальних закладів системи МВС.

© Автори, 2012

© ДДУВС, 2012

Зміст

Вступ	4
Стаття 300. Ввезення, виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію	5
Стаття 301. Ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів	21
Закони України та міжнародні акти щодо протидії ввезенню, виготовленню або розповсюдженню творів, які пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію, а також порнографічних предметів	42

ВСТУП

Останнім часом в Україні розвиваються негативні процеси в духовній сфері, деформуються моральні засади суспільства. Найбільш небезпечні зміни спостерігаються у психології неповнолітніх та молоді, відбиваючись в їх відповідній поведінці.

Відтак, проблема захисту дітей від негативного впливу продукції, яка пропагує культ насильства, жорстокості, расової, національної та релігійної нетерпимості, є однією з найактуальніших.

Втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність посягає на основи суспільної моралі у сфері розвитку і виховання молодого покоління, згубно впливає на молодих людей, створюючи спотворені орієнтири, прищеплюючи асоціальні ідеї, аморальні погляди й навички, істотно впливаючи на рівень злочинності неповнолітніх.

Держава взяла на себе зобов'язання забезпечення прав і свобод людини, а найголовніше – дітей як однієї з найбільш вразливої групи населення, та вжиття всіх необхідних законодавчих заходів щодо захисту дітей, у тому числі від інформаційної продукції, яка може негативно вплинути на процес їх соціально-етичного становлення.

Вплив творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію, а також порнографічних предметів характеризується підвищеною небезпекою, оскільки встановлює норми поведінки, що суперечать моралі та принципам виховання молоді. Деформація статевої моралі проявляється, зокрема, у значному зниженні віку осіб, що вступають у статеві контакти, зростанні проституції, у тому числі і дитячої, розповсюдженні нетрадиційних форм сексуальної поведінки.

Проблема, яка розглядається в коментарі ст. 300, 301 КК України, ускладнюється також рядом чинників, зокрема розширенням інформаційного простору та обсягів інформаційного обміну з іншими державами, появою супутникового телебачення, розвитком комп'ютерних інформаційних систем, що супроводжується не тільки зростанням культурно-комунікативних можливостей, а й поширенням через ці засоби масової інформації серед населення ідей та явищ, які негативно впливають на свідомість людей, а інколи безпосередньо спричиняють вчинення злочинів.

У науковому коментарі висвітлено питання кваліфікації злочинів, передбачених ст. 300, 301 КК України.

Стаття 300. Ввезення, виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію

1. Ввезення в Україну творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію, з метою збуту чи розповсюдження або їх виготовлення, зберігання, перевезення чи інше переміщення з тією самою метою або їх збут чи розповсюдження, а також примушування до участі в їх створенні, –

караються штрафом до ста п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до трьох років, з конфіскацією творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію, засобів їх виготовлення та розповсюдження.

2. Ті самі дії щодо кіно- та відеопродукції, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію, а також збут неповнолітнім чи розповсюдження серед них творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію, –

караються штрафом від ста до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до п'яти років, з конфіскацією кіно- та відеопродукції, що пропагує культ насильства і жорстокості, расову, національну та релігійну нетерпимість та дискримінацію, засобів її виготовлення і демонстрування.

3. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, якщо вони вчинені повторно чи за попередньою змовою групою осіб, а також примушування неповнолітніх до участі у створенні творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію, –

караються позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією творів, кіно- та відеопродукції, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію, засобів їх виготовлення і демонстрування.

Сьогодні в Україні все більше розвиваються неприпустимі для суспільства негативні процеси в духовній сфері, що призводять до падіння моралі. У зв'язку з цим постає питання боротьби з інформацією, яка може зашкодити нормальному психічному та фізичному розвитку неповнолітніх, їх моральному благополуччю. Зміни, які призводять до падіння моральних цінностей дітей та неповнолітніх, можемо спостерігати як у появі

психологічних проблем, так й у поведінці молоді.

Расизм, націоналізм, ксенофобія та інші прояви нетолерантності є не тільки національною, а й міжнародною проблемою.

Сьогодні міжнародним співтовариством прийнято низку міжнародно-правових актів (як обов'язкового або рекомендаційного характеру), покликаних протидіяти актам нетерпимості, насильства, тероризму, ксенофобії, агресивного націоналізму, расизму, антисемітизму та іншим проявам нетолерантності, а саме: Декларація принципів міжнародного культурного співробітництва від 4.11.1966; Конвенція про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти від 14.12.1960; Рекомендація про виховання в дусі міжнародного взаєморозуміння, співробітництва і миру і виховання в дусі поваги прав людини й основних свобод (прийнята 19.11.1974 Генеральною Конференцією ООН з питань освіти, науки і культури на її 18-й сесії); Рекомендація про участь і внесок народних мас у культурне життя (Найробі, 26.11.1976); Резолюція (68) 30 Комітету Міністрів стосовно заходів, що підлягають прийняттю для протидії расовій, національній і релігійній ненависті; Резолюція № 3057 від 2.11.1973, яка стосується першого Десятиліття дій боротьбі проти расизму і расової дискримінації.

Як передбачено в ч. 2 ст. 35 Конституції України, здійснення права на свободу світогляду і віросповідання може бути обмежено законом в інтересах охорони громадського порядку, здоров'я і моральності населення або захисту прав і свобод інших людей¹.

Відповідно до ст. 2 Закону України «Про захист суспільної моралі» забороняється виробництво та розповсюдження продукції яка пропагує: війну, національну та релігійну ворожнечу, зміну шляхом насильства конституційного ладу або територіальної цілісності України; фашизм та неофашизм; бузувірство, блюзнірство, неповагу до національних і релігійних святинь; невігластво, неповагу до батьків; наркоманію, токсикоманію, алкоголізм, тютюнопаління та інші шкідливі звички; принижує особистість, є проявом знуцання з приводу фізичних вад (каліцтва), з душевнохворих, літніх людей; принижує або ображає націю чи особистість за національною ознакою².

Поширення творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію, та боротьба з ними пов'язано з доступністю цих творів для дітей та неповнолітніх, тобто для осіб із несформованою та вразливою психікою; відсутністю ефективних методів боротьби державних установ, недержавних організацій, засобів ЗМІ та громадян країни із поширенням культу насилля і жорстокості, расової, національної чи релігійної нетерпимості та дискримінацією. Це зумовлено тим фактором, що, незважаючи на неприпустимість транслявання по телебаченню, друкування книг та іншої продукції, яка містить сцени жорстокості, насилля, нетерпимості та дискримінації до осіб іншої раси,

¹ Конституція України. – К. : Юридична думка, 2006. – С. 18.

² Про захист суспільної моралі : Закон України від 20 листопада 2003 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://rada.gov.ua>.

віросповідання, дуже важко контролювати недержавні організації, телевізійні канали та друкарні через нейтральне ставлення суспільства до існуючого в державі ввезення, виготовлення та розповсюдження зазначених творів; утворення та діяльність різноманітних релігійних сект, течій та напрямів; відсутність з боку держави налагодженої та продуктивної роботи психологів та соціологів у дошкільних та учбових закладах; неприділення належної уваги зі сторони батьків та держави (секцій, громадських об'єднань та ін.) щодо всебічного розвитку неповнолітніх; сприйняття неповнолітніми як норми жорстокості, насилля, дискримінації та нетерпимості щодо інших осіб за допомогою комп'ютерних ігор. Особливо небезпечним є поширення інформації, що є пропагандою культу насильства і жорстокості за допомогою відеоігор, через те, що: а) зазвичай споживачами такої інформації є неповнолітні; б) на відміну від перегляду відеопродукції дорослі рідко цікавляться змістом відеоігор, в які грають неповнолітні, а відтак відсутній контроль з боку дорослих; в) у відеоіграх, що пропагують культ насильства і жорстокості, особа-гравець зазвичай має віртуально «вчиняти» активні насильницькі дії за сюжетом гри, на відміну від відеопродукції, де глядач виступає в пасивній ролі, а відтак вплив на свідомість споживача такої продукції є більш руйнівним³.

Указом Президента № 456/99 від 27 квітня 1999 р. затверджено підвищення рівня контролю за додержання вимог законів України, які регламентують правила розповсюдження кіно-, відеопродукції та друківаних видань з метою відвернення пропаганди жорстокості, расової, релігійної нетерпимості та дискримінації.

Суспільна небезпечність цього виду злочину пов'язана з тим, що, порушуючи норми закону, злочинець посягає на суспільні відносини, які забезпечують основні принципи моральності у сфері духовного і культурного життя суспільства.

Таким чином, ввезення, виготовлення та розповсюдження творів, що пропагують культ жорстокості, насилля, расової, національної чи релігійної нетерпимості та дискримінації, негативно впливає на свідомість і психіку людини, призводить до деформації її духовних та моральних цінностей, підвищує рівень страху, тривоги, змінює уяву осіб щодо негативного впливу інформації на її свідомість, що призводить до зниження поваги до людей. Головною метою таких творів є насадження бездуховності, агресивності, тривоги, що призводить до пробудження первинних інстинктів та руйнування культурних і соціальних надбань суспільства.

Цей вид злочину передбачає попередню підготовку, а саме: його планування; вироблення механізму вчинення; підшукування знарядь та засобів; придбання відповідної техніки та матеріалів для створення продукції; підшукування співучасників; розподіл ролей між учасниками;

³ *Скітейкін М.Ю.* Актуальні аспекти детермінації ввезення, виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості (ст. 300 КК України) // Держава і право. – 2009. – Вип. 44. – С. 541.

підготування місць для зберігання творів, а також грошей та матеріальних цінностей; створення сховищ у транспортних засобах, які планується використовувати при перевезенні та переміщенні; створення умов, які сприятимуть вчиненню злочину; вибір місця зберігання, збуту, розповсюдження⁴.

Визначаючи об'єкт злочину, передбаченого ст. 300 КК України, слід зазначити, що він поділяється на родовий та безпосередній.

Родовим об'єктом злочину є суспільна мораль.

Безпосереднім об'єктом є моральні засади суспільства в частині розповсюдження інформації про прийнятні способи поведінки людей, засоби вирішення конфліктів, тобто суспільна моральність у сфері духовного та культурного життя. Це пов'язано з тим, що суспільство зацікавлене у відсутності творів, в яких пропагуються як норма поведінки жорстокість, застосування насильства, грубої фізичної сили, катування та спричинення смерті, расова, національна чи релігійна нетерпимість, дискримінація.

Під **пропагандою** слід розуміти діяльність, спрямовану на поширення та роз'яснення політичних, філософських, наукових, етичних, художніх ідей, учень і поглядів, знань, цінностей тощо з метою формування певного світогляду, уявлень та емоційного настрою, впливу на поведінку людей.

Культ – поклоніння комусь або чомусь, надмірне звеличення.

Заклик – це звук, вигук, що кличе, закликає. Звертання до певної групи людей, в якому в стислій формі висловлено провідну ідею часу, політичну вимогу, завдання; відозва, гасло.

Поняття насильства, як і поняття жорстокості, хоч вони часто застосовуються у кримінальному законі, є категоріями скоріше моральними, ніж юридичними, і саме тому в кожному конкретному випадку для вирішення питання про те, чи містить той чи інший твір ідеї, що пропагують культ насильства і жорстокості, має призначатися комплексна експертиза, проведення якої слід доручати спеціалістам у галузі психології, естетики, мистецтвознавства та ін.

За завданням органів дізнання, досудового слідства та суду судово-експертні дослідження інформаційної продукції та інших предметів з метою встановлення наявності або відсутності їх негативного впливу на суспільну мораль проводяться Кримським, Київським та Донецьким науково-дослідними інститутами судових експертиз.

Київським та Донецьким науково-дослідними інститутами судових експертиз проводяться дослідження творів щодо визначення наявності в їх змісті пропаганди насильства, жорстокості, расової, національної чи релігійної ненависті та ксенофобії.

Водночас Кримським науково-дослідним інститутом судових експертиз разом із вирішенням питання щодо наявності в творі ознак порнографічного

⁴ Методика розслідування окремих видів злочинів, підслідних органам внутрішніх прав : навч. посіб. / О.В. Батюк та ін.: ред. Є.В. Ряхін; рец. О.В. Іщенко, В.В. Сміх. – Львів : ЛьвДУВС, 2011 – С. 285.

характеру, пропаганди культу насилля та/або жорстокості, пропаганди національної (або релігійної) відмінності, фашизму, неофашизму та ін. проводяться лінгвістичні дослідження, метою яких є вирішення питань про наявність у творі образливого або пропагандистського характеру тексту.

Пропаганда культу насильства і жорстокості передбачає не просто демонстрацію подій та фактів, які характеризуються насильством або проявом жорстокості, а подає їх як норму поведінки, нібито зумовленої умовами людського буття, фактично містить інформацію, як діяти аналогічним чином.

Сьогодні все частіше в засобах масової інформації, літературних творах зустрічається поняття «*мова ворожнечі*», або «*риторика ненависті*». **Мова ворожнечі** (англ. *hate speech* – букв. «мова ненависті») – систематичне застосування промов, які демонструють прояв агресії, спрямованої на людину або групу осіб за ознакою раси, релігії, статі або сексуальної орієнтації. (усталений в українській та російській мовах, але пом'якшений переклад з англ.: *hate* – ненависть, огида, нелюбов; *speech* – мова, промова, говірка, говір).

Комітет міністрів Ради Європи визначає мову ворожнечі як усі форми самовиразу, які включають поширення, підбурення, сприяння або виправдання расової ненависті, ксенофобії, антисемізму чи інших видів ненависті на ґрунті нетерпимості, у тому числі: нетерпимість висловів у формі радикального націоналізму та етноцентризму, дискримінації та ворожості щодо меншин, мігрантів і людей з числа іммігрантів⁵.

Шкала видів мови ворожнечі виглядає таким чином: заклики до ворожнечі (у зв'язку із конкретною ситуацією, із зазначенням об'єкта насильства; проголошення насильства прийнятним засобом вирішення конфліктів; в т.ч. у вигляді загальних закликів); заклики до дискримінації, зокрема у вигляді загальних гасел; завуальовані заклики до насильства та дискримінації (пропаганда «позитивних» історичних та сучасних прикладів насильства та дискримінації, вислови щодо бажаності цього); створення негативного образу тієї чи іншої дискримінованої групи без конкретних звинувачень; виправдання історичних випадків насильства чи дискримінації; публікації та окремі висловлювання, що ставлять під сумніви загальновідомі історичні факти насильства та дискримінації; твердження про неповноцінність (у широкому розумінні) тієї чи іншої дискримінованої групи; твердження щодо історичних злочинів тієї чи іншої дискримінованої групи як такої; твердження щодо кримінальності тієї чи іншої дискримінованої групи; твердження щодо моральних недоліків тієї чи іншої дискримінованої групи; роздуми щодо непропорційного домінування тієї чи іншої дискримінованої групи (у питаннях матеріального добробуту, представництва в органах влади тощо); звинувачення тієї чи іншої дискримінованої групи або її представників в негативному впливі на суспільство чи державу; згадка тієї чи іншої дискримінованої групи або її представників у негативному контексті; заклики не дозволити закріплення у

⁵ Мова ворожнечі. Вікіпедія [Електр. ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org>.

певному регіоні мігрантів, що належать до тієї чи іншої групи; цитування явно дискримінуючих висловлювань та текстів без коментарів, що дозволяють відмежовувати позицію видання чи журналіста від позиції цитованої особи чи організації; надання місця для явної пропаганди дискримінації без редакційного коментаря чи полеміки; звинувачення дискримінованої групи у спробах захопити владу чи територіальній експансії, у буквальному значенні; заперечення громадянства (наприклад, згадка громадян України як іноземців на основі їхньої етнічної ідентифікації); згадка про етнічну належність чи громадянство у кримінальній хроніці, коли це не є невід'ємною частиною картини кримінального інциденту⁶.

Наприклад, якщо в оригіналі новину передавали як «Працівники дорожньої патрульної служби спіймали гвалтівника», то мовою ворожнечі назва новини трансформується та набуває негативного забарвлення, а саме: «Працівники дорожньої патрульної служби спіймали гвалтівника-таджика», або «В Одеській області жінку-работорговця осудили на п'ять років» перетворюється на «В Одеській області циганку-работорговку осудили на п'ять років». Такою ж є, наприклад, фраза: «Нелегалів у нас – хоч греблю гати, особливо «азерів», узбеків та «гуків» (в'єтнамців, китайців)», де з вказаних назв трьох етносів дві є образливими без жодної в тому потреби.

Криміналізована мова ворожнечі може являти собою мову-діяння (погроза, заклик, підбурювання, схвалення, наклеп, образа, стигматизація, розголошення, заперечення фактів злочину проти людства, пропаганда винятковості) і виступати основним елементом складу злочину. Можлива також мова – обставина злочину. Нею може бути мотив (експресивне обґрунтування злочину), або ж загальний поведінковий фон злочину (ворожнеча або розбрат), або попередня змова (план злочину)⁷.

Законом України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за злочин з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості» від 05 листопада 2009 р. предмет злочину було розширено та доповнено творами, що пропагують расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію⁸.

Так, **предметом злочину** є твори, що пропагують культ насильства і жорстокості, расової, національної чи релігійної нетерпимості та дискримінації.

Жорстокість – різко негативна властивість характеру особи, що виявляється у заподіянні іншій особі або групі осіб, а також тваринам

⁶ Моніторинг проявів расової та етнічної ворожнечі чи нетерпимості в українському сегменті Інтернету – поширення мови ворожнечі та заклик до нетерпимості (мова ворожнечі як зброя для правої риторики) : проект «Без Кордонів», громадська організація Центр «Соціальна дія» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.irf.ua>.

⁷ Мова ворожнечі [Електр. ресурс]. – Режим доступу : <http://www.xenodocuments.org.ua>.

⁸ Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за злочин з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості : Закон України від 05 листопада 2009 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://rada.gov.ua>.

фізичних чи моральних страждань.

Насильство розподіляється на: 1) застосування фізичної сили до будь-кого, силування, гвалт; примус для досягнення чого-небудь, примусовий вплив на когось, щось як фізичний або психічний вплив однієї людини на іншу; 2) умисний фізичний чи психічний вплив однієї особи на іншу, проти її волі, що спричиняє цій особі фізичну моральну, майнову шкоду або містить у собі загрозу заподіяння зазначеної шкоди зі злочинною метою.

Нетерпимість – нездатність або не бажання терпіти, визнавати що-небудь або миритися із чим-небудь.

Дискримінація – будь-яка відмінність, виключення, обмеження або перевага, що заперечує або зменшує рівне здійснення прав. Поняття охоплює виключення або обмеження можливостей для членів певної групи відносно можливостей інших груп.

При цьому під «творами» слід розуміти магнітофонні записи, слайди, книжки, статті, малюнки, комп'ютерні програми, скульптури, будь-які зображення та інші предмети, які вихваляють застосування грубої фізичної сили як засобу вирішення конфліктів між людьми, сповідують жорстокість і насильство як необхідні умови життєдіяльності суспільства, «смакують» подробиці вбивств, містять натуралістичні і детальні зображення та описання знущань, тортур, кривавих розправ, жахів, вампіризму, садизму, розкривають технологію насильства і вбивств, методи виготовлення та використання пристроїв для катування тощо⁹.

Наприклад, громадянин К. зазначив, що в січні 2011 року біля 15 години разом з громадянином М. проходили біля житла громадянина Д., який запросив їх до себе. У дворі висів собака на драбині. Громадянин Д. спитав, в кого є мобільний телефон з відеокамерою, і попросив зняти відео вбивства собаки. Громадянин Д. взяв ніж, наносив собаці удари, пив кров. Після того, як собака впав і побіг по двору, М. його підняв на драбину, тримав його, а Д. дорізав. Громадянин К. показав громадянину В. і Т. Через кілька днів К. 21 січня 2011 року, близько 12 години, знаходячись в м. Г., діючи умисно, з метою розповсюдження відеопродукції, яка пропагує культ насильства та жорстокості, достовірно знаючи, що А. є неповнолітнім, розповсюдив останньому аудіовідеозапис знущання над твариною, передавши його зі свого мобільного телефону марки на мобільний телефон неповнолітнього А.

Усі твори, що можуть пропагувати культ насильства й жорстокості, можна класифікувати за ступенем ефективності та інтенсивності інформаційного впливу на суспільну свідомість. Найвищим ступенем такого, на наш погляд, володіють звукові кіно-, відеофільми та фільми, записані на дискових носіях. Фільмом є матеріальне втілення кінотвору як сукупності зображень, що послідовно на кіноплівці (або іншому носії) з'єднані в

⁹ Шамара О., Бантишиев О. Відповідальність за ввезення, виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.yurradnik.com.ua>.

тематичне ціле, призначене для відтворення на екрані. Відеофільм відрізняється від кінофільму лише тим, що він записаний не на кіноплівку, а на відеомагнітну стрічку. У професійній кінематографії склалися такі категорії фільмів: художні, мультиплікаційні, хронікально-документальні, науково-популярні та навчальні.

У ч. 2 ст. 300 КК вживаються терміни «кіно- та відеопродукція». Це означає, що законодавець не обмежується лише кіно- та відеофільмами щодо предмета цього злочину, а включає сюди також кіно- та відеозаписи (різниця лише в носії – кіноплівка, відеомагнітна стрічка), на яких можуть міститися записи реальних подій, записи програм, інтерв'ю тощо. Однак такий об'єм предмета цього злочину дещо дистанціюється від його розуміння як **твору**, що пропагує культ насильства і жорстокості.

Отже, ч. 2 ст. 300 КК не вимагає обов'язкової наявності твору, це можуть бути й реальні події суспільного життя, програма, яка розвивається за сценарієм-твором, але сама не є такою, записане інтерв'ю, що відображає погляди певної людини і може бути частиною твору, яка зазнала певної контекстуальної обробки, але може бути і простим технічним записом, тобто не бути твором, тощо. Реальні події, що висвітлюються кожен день у новинах, можуть демонструвати насильство і жорстокість, але не самі ці дії, а заклики, проповіді на користь таких «антиблаг» є криміналоутворюючими і є, до речі, також творами, хоча і з негативним забарвленням¹⁰.

Отже, **для визначення продукції такою, що пропагує культ насильства та жорстокості**, необхідною є наявність прямих закликів до насильства і жорстокості (письмові, друковані або виконані в електронному вигляді, усні твори, фотозображення, рекламні сюжети, анонси, повідомлення та інше з написами, що містять такі заклики); звукозаписи, кіно-, відеопродукція, інші технічні записи зображень, що рухаються (комп'ютерні ігри, тощо), або сюжет твору, насичений переважною кількістю демонстрації (опису) сцен насильства та жорстокості.

Також характерним є: показ (опис) в натуралістичній формі нанесення фізичних пошкоджень людському тілу та будь-якій живій істоті (різани та вогнепальні рани, відтинання органів або частин тіла тощо); нагнітання жаху з використанням художніх засобів мистецтва або без них, «смакування» мук, приниження і натуралістичних подробиць страждання без ознак художньої, соціальної чи психологічної цінності твору; відсутність сюжетної лінії, умовний зв'язок між сценами; демонстрація (опис) фізіологічних реакцій організму на пошкодження чи біль (мученицька міміка, крики, стогін, страждання, кров, агонія тощо); демонстрація (опис) в дії різноманітного катівського реманенту: ножів, бритв, сокир, ножиців, кусачок, пилок, бензопил, дрилів тощо; глумління над трупами; деталізація зображення сцен суїциду; використання спеціальних професійних засобів та способів, які

¹⁰ Сердюк П.П. Кримінологічні та кримінально-правові проблеми ввезення, виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості : дис. ... канд. юрид. наук. – Запоріжжя, 2005 [Електр. ресурс]. – Режим доступу : <http://do.gendocs.ru>.

посилують ефект достовірності, реалістичності, документальності насильства.

Продукція, яка відтворює насильство і жорстокість у творах, повинна характеризуватися: художнім задумом, сюжетом; відсутністю прямих закликів до насильницьких дій; умовністю (використання спецефектів, що виключають шокуючий натуралізм) відтворення насилля та жорстокості. Наявним є насильство, жорстокість, надзвичайно наочне відтворення катастроф, жахів, відвертої оголеності відповідно до художнього задуму. Доречним є вживання непристойностей для більш повного та реалістичного розкриття характеру героїв та соціального оточення, сцени реалістично відтвореної антисоціальної поведінки.

Такою, що містить елементи насильства та жорстокості, визнається продукція, яка має художню цінність, створена в руслі сучасних течій та напрямків мистецтва або молодіжної субкультури, відтворює деякі сцени, що порушують етичні норми, але є важливі для сприйняття сюжету: сцени насильства та жорстокості (у кіно-, відеопродукції такі сцени повинні бути короткими за хронометражем – до 3-х хвилин), зняті з використанням засобів художньої виразності, їх необхідність обумовлена логікою сюжету. Це продукція, в якій висвітлюється філософія соціальної жорстокості та порушуються теми і проблеми з відтворенням навколишньої дійсності в усій її складності (жанри: трагедія, драма, трагікомедія, публіцистичні передачі, тощо); присутні елементи насильства та жорстокості: бійки, застосування зброї без надмірного кровопролиття, зображення нещасного випадку або катастрофи; можливе епізодичне використання ненормативної лексики, якщо вона підкреслює належність персонажів до певних прошарків суспільства, присутня в оригіналі за задумом авторів і необхідна для розвитку сюжету.

Творам, які пропагують культ насильства і жорстокості, расової, національної чи релігійної нетерпимості та дискримінації, притаманні **фізичні, соціальні та юридичні ознаки.**

Фізична ознака характеризується тим, що твори є матеріальним предметом, становлячи писані чи розмножені (надруковані) тексти, фільми, магнітофонні записи, комп'ютерні програми та інші носії інформації.

До творів належать: 1) літературні письмові твори белетристичного, публіцистичного, наукового, технічного або іншого характеру (книги, брошури, статті тощо); 2) виступи, лекції, промови, проповіді та інші усні твори; 3) комп'ютерні програми; 4) бази даних; 5) музичні твори з текстом і без тексту; 6) драматичні, музично-драматичні твори, пантоміми, хореографічні та інші твори, створені для сценічного показу, та їх постановки; 7) аудіовізуальні твори; 8) твори образотворчого мистецтва; 9) твори архітектури, містобудування і садово-паркового мистецтва; 10) фотографічні твори, у тому числі твори, виконані способами, подібними до фотографії; 11) твори ужиткового мистецтва, у тому числі твори декоративного ткацтва, кераміки, різьблення, ливарства, з художнього скла, ювелірні вироби тощо; 12) ілюстрації, карти, плани, креслення, ескізи, пластичні твори, що стосуються географії, геології, топографії, техніки, архітектури та інших сфер діяльності; 13) сценічні обробки творів,

зазначених у п. 1, і обробки фольклору, придатні для сценічного показу; 14) похідні твори; 15) збірники творів, збірники обробок фольклору, енциклопедії та антології, збірники звичайних даних, інші складені твори за умови, що вони є результатом творчої праці за добором, координацією або упорядкуванням змісту без порушення авторських прав на твори, що входять до них як складові частини; 16) тексти перекладів для дублювання, озвучення, субтитрування українською та іншими мовами іноземних аудіовізуальних творів; 17) інші твори¹¹.

Соціальна ознака характеризується тим, що зміст творів полягає у демонстрації: а) насильства і жорстокості, оскільки головну частину сюжету становлять сцени та епізоди з проявами садизму, тортур, катування, смакуванням страждань жертви, безжальності, спричинення смерті тощо); б) расової, національної чи релігійної нетерпимості та дискримінації. В цьому випадку йдеться про поведінку, яка вказує на недоброзичливе або нейтральне ставлення до осіб іншої раси, національності, належності до певної конфесії, їх звичаїв, традицій, обрядів тощо. Дії осіб спрямовано на застосування обмеження або позбавлення прав певних категорій громадян, а саме: демонстрація утисків, приниження, образ груп осіб чи окремих їх представників, глум над їх звичаями, побутом, зовнішнім виглядом, моральними та іншими цінностями окремої раси, нації, релігії тощо. Окремим та найважливішим є те, що твори одночасно пропагують як нетерпимість, так і дискримінацію за вказаними ознаками.

Юридична ознака полягає у призначенні творів лише в пропаганді культу насильства і жорстокості, расової, національної чи релігійної нетерпимості та дискримінації. Це полягає в тому, що відповідні прояви не засуджуються, а пропагують їх як правильні та такі, які заслуговують на наслідування та поширення.

Таким чином, предметом злочину, передбаченого ч. 1 ст. 300 КК України, є будь-які твори, що пропагують насильство і жорстокість, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію.

Також слід зазначити, що в ч. 2 ст. 300 КК України окремо виділено предметом злочину кіно- та відеопродукцію, до якої належать як готові повнометражні та короткометражні кіно- та відеофільми, так і не до кінця змонтовані кінокадри та будь-які інші відеозаписи, котрі можна відтворити для перегляду, які пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію і не мають іншого призначення (наукового, історичного, літературного тощо).

До кіно- та відеопродукції належать фільми (аудіовізуальний твір кінематографії, що складається з епізодів, поєднаних між собою творчим задумом і зображувальними засобами, що за способами фіксації зображення та розповсюдження є кінофільмом, відеофільмом, кліпом тощо). Суспільна небезпечність таких фільмів полягає у можливості ознайомлення з ними

¹¹ Про авторське право та суміжні права : Закон України від 23.12.1993 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rada.gov.ua>.

великої кількості людей.

Законом України «Про кінематографію» від 13 січня 1998 р. № 9/98-ВР визначаються правові основи діяльності в галузі кінематографії та регулюються суспільні відносини, пов'язані з виробництвом, розповсюдженням, зберіганням і демонструванням фільмів. Відповідно до п. 10 зазначеного Закону Держкіно відмовляє у державній реєстрації та видачі прокатного посвідчення у разі наявності висновку експертної комісії щодо фільмів, які пропагують війну, насильство, жорстокість, фашизм і неофашизм, спрямовані на ліквідацію незалежності України, розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, приниження нації, неповагу до національних і релігійних святих, приниження особистості, що пропагують невігластво, неповагу до батьків, а також наркоманію, токсикоманію, алкоголізм та інші шкідливі звички; фільмів порнографічного характеру¹².

Вирішуючи питання визнання продукції такою, що має ознаки злочину за ч. 2 ст. 300 КК України, необхідно враховувати перелік фільмів, які за висновками експертної комісії Міністерства культури і мистецтв з питань розповсюдження і демонстрування фільмів визнані порнографічними або пропагують культ насильства і жорстокості, в результаті чого заборонені для розповсюдження та демонстрування в Україні (рішення Міністерства культури і мистецтв від 01 липня 1999 р. № 9-3216/17 та рішення Національної експертної комісії України з питань захисту суспільної моралі).

При створенні, підготовці та розповсюдженні телерадіопрограм і передач телерадіоорганізації і провайдери програмної послуги зобов'язані дотримуватися вимог законодавства України про захист суспільної моралі. Телерадіоорганізаціям забороняється розповсюджувати, а також анонсувати програми та передачі, які можуть зашкодити фізичному, інтелектуальному і духовному розвитку неповнолітніх та юнацтва, крім як протягом ефірного часу в добовому відрізку з 23.00 до 6.00 та на каналах з обмеженим доступом. Такі програми або передачі повинні мати спеціальне попередження і відповідно позначатися в розкладі програм телерадіоорганізацій та безпосередньо перед їх трансляцією. У програмах та передачах телерадіоорганізації не мають права без письмової згоди батьків або осіб, що їх замінюють, а також відповідних правоохоронних органів розголошувати будь-яку інформацію, яка: може сприяти ідентифікації особи неповнолітнього правопорушника; стосується факту самогубства неповнолітнього тощо¹³.

Під час трансляції програм передач іноземних телевізійних організацій застосовуються положення Європейської конвенції про трансграничне телебачення від 05 травня 1989 р., у п. «b» ч. 1 ст. 7 якої зазначено, що всі відеосюжети програм щодо їхніх презентації та змісту

¹² Про кінематографію : Закону України від 13.01.1998 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rada.gov.ua>.

¹³ Про телебачення і радіомовлення : Закон України від 21.12.1993 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://rada.gov.ua>.

мають поважати гідність людини й основні права інших людей, зокрема вони не повинні бути непристойними й, особливо, неправомірно пропагувати насильство чи спонукати до расової ненависті¹⁴.

Але при вирішенні питання щодо наявності ознак твору та віднесення його до таких, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію, обов'язковим є проведення відповідної експертизи.

Не можуть визнаватися предметом виготовлення творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, дані оперативних зйомок, які провадяться працівниками правоохоронних органів.

Також оператори та провайдери телекомунікацій не несуть відповідальності за зміст інформації, що передається їхніми мережами. Контроль за дотриманням законодавства при здійсненні мовлення вітчизняними телеорганізаціями здійснює Національна рада з питань телебачення та радіомовлення України¹⁵.

Об'єктивна сторона злочину знаходить відображення у способах його вчинення щодо творів, які пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію.

Типовим способом вчинення злочину є: 1) ввезення в Україну; 2) виготовлення творів; 3) зберігання творів; 4) перевезення; 5) інше переміщення; 6) збут творів; 7) розповсюдження; 8) продаж за допомогою мережі Інтернет; 9) розміщення в мережі Інтернет; 10) примушування до участі в їх створенні.

Під **ввезенням в Україну** слід розуміти фактичне переміщення через державний або митний кордон творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію, з території іноземних держав в Україну.

Виготовленням творів є як створення чи внесення змін в існуючий твір, так і технічне відтворення, розмноження зазначених творів (друкування, зняття копій, монтаж).

Зберігання творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію, передбачає умисні дії, пов'язані із знаходженням предметів злочину у володінні винного. Під зберіганням потрібно розуміти будь-які умисні дії, пов'язані з фактичним незаконним перебуванням творів, які пропагують культ насильства та жорстокості, у володінні винного (він може тримати їх при собі, в будь-якому приміщенні, сховищі, в іншому місці). Відповідальність за незаконне зберігання творів, які пропагують культ насильства та жорстокості, настає незалежно від його тривалості¹⁶.

¹⁴ Європейська конвенція про транскордонне телебачення від 05.05.1989 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://rada.gov.ua>.

¹⁵ Про телекомунікації : Закон України від 18.11.2003 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://rada.gov.ua>.

¹⁶ Сучасне кримінальне право України: нормативно-правові документи та судово-слідча практика : хрестоматія / за заг. ред. В.В. Кузнецова. – К., 2003. – С. 372-373.

Перевезенням є переміщення предмета злочину із однієї території в іншу в межах України з використанням автотранспортного засобу.

Під **іншим переміщенням** розуміється переміщення творів без застосування автотранспортного засобу, пересилання із одного населеного пункту до іншого за допомогою пошти, багажу тощо.

Збут творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію, – це всі можливі форми їх можливого платного відчуження. Збутом таких творів переважно займаються особи з малозабезпечених прошарків населення, які мають невисокий інтелектуальний рівень та середню освіту.

Під **розповсюдженням** слід розуміти дії, спрямовані на опублікування, дарування, показ тощо, внаслідок яких твір переходить до інших осіб або останні сприймають його в об'єктивній формі, що може мати місце безкоштовно або за певну плату.

Примушування до участі в створенні творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію, – це здійснення фізичного насильства чи психічного впливу на особу, спрямоване на залучення всупереч бажанню до створення (виготовлення) твору як його автора, технічного виконавця, іншого співучасника створення твору (наново написати книгу, сценарій, внести необхідні зміни до вже існуючих творів або бути авторами, операторами фільму та ін.).

Якщо застосований для примушування до участі в створенні згаданих творів протиправний вплив на потерпілого становить собою більш тяжкий злочин, все вчинене має кваліфікуватись за сукупністю злочинів. Так, умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження, вчинене з метою примусу потерпілого до певних дій (ч. 2 ст. 122), а саме до участі в створенні творів, що пропагують культ насильства чи жорстокості, або катування з метою спонукати потерпілого вчинити такі дії, що суперечать його волі (ч. 1 ст. 127), мають кваліфікуватись не лише за ч. 1 ст. 300, але й за ч. 2 ст. 122 чи ч. 1 ст. 127¹⁷.

До знарядь виготовлення творів, що пропагують культ насильства, жорстокості, расової національної чи релігійної нетерпимості та дискримінації, відносять: цифрову техніку, комп'ютери та спеціальні комп'ютерні програми, які здійснюють фото-, відемонтаж, накладання музичного фону, перекладачі тексту та ін.; копіювальну та розмножувальну, друкувальну техніку; пишучу техніку, транспортні засоби тощо¹⁸.

Злочин вважається **закінченим** з моменту вчинення хоча б однієї із зазначених дій – ввезення в Україну творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, їх виготовлення, зберігання, перевезення, іншого переміщення, їх збуту, розповсюдження чи примушування до участі в їх створенні.

¹⁷ Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. – 4-е вид., переробл. та доповн. / вид. ред. С.С. Сценко. – К., 2005. – С. 621.

¹⁸ Методика розслідування окремих видів злочинів, підслідних органам внутрішніх прав : навч. посіб. / О. В. Батюк та ін.: ред. Є.В. Ряхін; рец. О.В. Іщенко, В.В. Сміх. – Львів : ЛьвДУВС, 2011 – С. 287.

Готування до вчинення злочину є кримінально караним при кваліфікації злочину лише за ч. 3 ст. 300 КК України.

Частина 2 ст. 300 КК передбачає кваліфіковані склади: 1) вчинення дій, що полягають у збуті неповнолітнім чи розповсюдженні серед них творів, які пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію; 2) ті самі дії щодо кіно- та відеопродукції. Для кваліфікації за цією ознакою обов'язковою є наявність умислу особи щодо збуту та розповсюдження творів, які пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію, в т.ч. кіно- та відеопродукції, саме неповнолітнім і серед них. Доказом такого умислу може бути достовірність обізнаності винного щодо неповноліття осіб, яким він збував або серед яких розповсюджував твори, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію (наприклад, якщо винний – педагог або однокласник неповнолітніх)¹⁹.

Неповнолітніми є особи, яким не виповнилось 18 років. Законами України посилюється захист неповнолітніх від негативного впливу творів, що пропагують культ насильства, жорстокості, расової, національної чи релігійної нетерпимості, дискримінації, та їх спрямування до нормального розвитку відповідно до принципів суспільної моральності.

Особливо кваліфікуючими ознаками злочину, передбаченого ч. 3 ст. 300 КК України, є вчинення повторних дій, зазначених у ч. 1, 2 ст. 300, за попередньою змовою групою осіб чи примушуванням неповнолітніх до участі у створенні творів, які пропагують культ зазначених вище творів.

Повторністю є вчинення дій у випадку реалізації задуму, який виник після попереднього виконання дій (слід розуміти вчинення хоча б однієї з них як виконавцем, так і співучасником; злочин може бути закінченим і незакінченим) в межах строку давності притягнення до кримінальної відповідальності (лише коли за раніше вчинений злочин особу не було звільнено від кримінальної відповідальності за підставами, зазначеними законом) або коли наявна не знята чи не погашена судимість у встановленому законом порядку за вчинення злочину, передбаченого ст. 300 КК України.

Повторний злочин слід відрізняти від продовжуваного, при якому вчиняються лише тотожні (складові однієї загальної) дії, об'єднані однією метою (наприклад, зйомка кіноепізодів, які пропагують культ насильства та жорстокості, під час створення кінофільму)²⁰.

Ознаку «за попередньою змовою групою осіб» розуміють як участь у вчиненні злочину декількох осіб (двох або більше), які заздалегідь (до початку злочину) домовились про спільне його вчинення. Специфічними

¹⁹ Кримінальне право (особлива частина) : підруч. / за ред. О.О. Дудорова, Є.О. Письменського. Т. 2. – Луганськ: Ельтон-2, 2012. – С. 183.

²⁰ Кузнецов В.В. Злочини проти громадського порядку і моральності : практ. посіб. / В.В. Кузнецов, ред. В.І. Шавкун, рец. О.І. Михайленко, Н.М. Ярмиш, П.О. Усатий – К. : Видавець Паливода А.В., 2007. – С. 116.

ознаками даного прояву співучасті, визначеними на нормативному рівні, є: а) наявність серед співучасників принаймні двох осіб, спільність діянь яких дозволяє визнавати цих співучасників «групою осіб»; б) наявність попередньої змови між зазначеними співучасниками, тобто досягнення ними домовленості про спільне вчинення злочину заздалегідь, тобто до початку злочину.

Специфікою особливо кваліфікуючої ознаки щодо примушування до участі у створенні творів є той факт, що потерпілим є *неповнолітня особа*. У випадках коли примушування відбувається з вчиненням дій, що становлять собою однаковий за ступенем тяжкості або більш тяжкий злочин, вчинений злочин має кваліфікуватись за сукупністю злочинів.

За змістом закону ці кваліфікуючі ознаки злочину, передбаченого ч. 3 ст. 300 КК України, наявні лише в разі вчинення винним дій, передбачених ч. 1, 2 цієї ж статті. Неодноразове примушування неповнолітніх до участі у створенні творів, що пропагують культ насильства та жорстокості, або вчинення таких дій за попередньою змовою групою осіб за цими ознаками кваліфікуватися не можуть. Такі дії, на думку законодавця, повністю охоплюються диспозицією ч. 3 ст. 300 КК України.

Згідно з п. 15 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про застосування судами законодавства про відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну чи іншу антигромадську діяльність» від 27.02.2004 під примушуванням неповнолітнього до участі у створенні творів, що пропагують культ насильства та жорстокості (ч. 3 ст. 300 КК), потрібно розуміти будь-які умисні дії, поєднані із застосуванням фізичного (побої, тілесні ушкодження, катування тощо) чи психічного впливу (погрози застосувати насильство, знищити майно, розголосити певні відомості та ін.), спрямовані на те, щоб особа, яка не досягла 18-літнього віку, стала автором (співавтором) відповідного твору чи взяла участь у його створенні як актор, режисер, оператор тощо²¹.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується усвідомленням особою суспільної небезпечності вчинення дій, передбачених ст. 300, включаючи усвідомлення змісту твору (пропаганда культу насильства, жорстокості, расової, національної чи релігійної нетерпимості та дискримінації), бажанням вчинити ці дії, а при ввезенні їх на територію України, виготовленні, зберіганні, перевезенні чи переміщенні, тобто з прямим умислом – з метою збуту чи розповсюдження.

Особлива увага зосереджується на тому, що при вчиненні злочину особа усвідомлює суспільну небезпечність своїх дій, насильницький характер предметів, зазначених у ч. 1, 2 ст. 300 КК України, та ін. Обов'язковою конструктивною ознакою складу досліджуваного злочину є мета, визначена як збут і розповсюдження. За відсутності цієї мети немає і складу злочину.

Про умисел на збут творів, що пропагують культ насильства та жорстокості, може свідчити як відповідна домовленість з особою, яка

²¹ Сучасне кримінальне право України: нормативно-правові документи та судово-слідча практика : хрестоматія / за заг. ред. В.В. Кузнецова. – К., 2003. – С. 358.

придбала ці твори, так й інші обставини, зокрема значна їх кількість, спосіб упакування, поведінка суб'єкта злочину, те, що особа сама цими творами не цікавиться, але виготовляє та зберігає їх тощо. При цьому необхідно мати на увазі, що відповідальність за збут таких творів настає незалежно від їхньої кількості²².

Оскільки законодавцем настання кримінальної відповідальності за ст. 300 КК України не пов'язується з кількістю ввезених, розповсюджених та збутих творів, які мають ознаки предмета злочину, за змістом закону відповідальність настає за вчинення дій щодо не менше двох творів. Це можуть бути як однорідні предмети – тільки дві книжки, тільки два відеофільми, так і неоднорідні предмети – одна книжка чи малюнок²³.

Незаконне проникнення в комп'ютерну систему з метою поширення творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість чи дискримінацію, або незаконне розміщення цих творів на чужих сайтах, що призвело до витоку, втрати, підробки, блокування інформації, спотворення процесу обробки інформації або до порушення встановленого порядку її маршрутизації, потребує кваліфікації за сукупністю злочинів за ст. 300 та ст. 361 КК України²⁴.

Суб'єкт злочину є загальним, тобто, відповідно до ст. 18 КК України, це фізична особа, якій на момент вчинення злочину виповнилось 16 років. Відповідно до п. 3, 4 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про застосування судами законодавства про відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну чи іншу антигромадську діяльність» від 27.02.2004 за примушування неповнолітніх до дій щодо створення предмета злочину (за ч. 3 ст. 300 КК) кримінальній відповідальності за втягнення неповнолітнього у злочинну чи іншу антигромадську діяльність можуть бути піддані особи, які на час вчинення цих дій досягли вісімнадцятирічного віку.

²² Кузнецов В.В. Злочини проти громадського порядку і моральності : практ. посіб. / В.В. Кузнецов, ред. В.І. Шавкун, ред. О.І. Михайленко, Н.М. Ярмиш, П.О. Усатий. – К. : Видавець Паливода А.В., 2007. – С. 117.

²³ Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – К. : Юридична думка, 2009. – С. 844.

²⁴ Кваліфікація злочинів, підслідних органами внутрішніх справ : навч. посіб. / за заг. ред. В.В. Коваленка; за наук. ред. О.М. Джужи та А.В. Савченка. – К. : Атака, 2011. – С. 558.

Стаття 301. Ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів

1. Ввезення в Україну творів, зображень або інших предметів порнографічного характеру з метою збуту чи розповсюдження або їх виготовлення, зберігання, перевезення чи інше переміщення з тією самою метою, або їх збут чи розповсюдження, а також примушування до участі в їх створенні –

караються штрафом від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до трьох років, з конфіскацією порнографічних предметів та засобів їх виготовлення і розповсюдження.

2. Ті самі дії, вчинені щодо кіно- та відеопродукції, комп'ютерних програм порнографічного характеру, а також збут неповнолітнім чи розповсюдження серед них творів, зображень або інших предметів порнографічного характеру, –

караються штрафом від ста до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до п'яти років, або позбавленням волі на той самий строк, з конфіскацією порнографічної кіно- та відеопродукції, засобів її виготовлення і демонстрування.

3. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, або з отриманням доходу у великому розмірі, –

караються позбавленням волі на строк від трьох до семи років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією порнографічних предметів, кіно- та відеопродукції, матеріальних носіїв комп'ютерних програм, засобів їх виготовлення, розповсюдження і демонстрування.

4. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені щодо творів, зображень або інших предметів порнографічного характеру, що містять дитячу порнографію, або примушування неповнолітніх до участі у створенні творів, зображень або кіно- та відеопродукції, комп'ютерних програм порнографічного характеру –

караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією порнографічних предметів, кіно- та відеопродукції, матеріальних носіїв комп'ютерних програм, засобів їх виготовлення, розповсюдження і демонстрування.

5. Дії, передбачені частиною четвертою цієї статті, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, або з отриманням доходу у великому розмірі, –

караються позбавленням волі на строк від семи до дванадцяти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною

діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією порнографічних предметів, кіно- та відеопродукції, матеріальних носіїв комп'ютерних програм, засобів їх виготовлення, розповсюдження і демонстрування.

Примітка. Отримання доходу у великому розмірі має місце, коли його сума у двісті і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Сьогодні найбільш небезпечні прояви змін в духовній сфері часто відбуваються у психології неповнолітніх та молоді, що можна спостерігати в їх поведінці. Деформація статевої моралі проявляється, зокрема, у значному зниженні віку осіб, що вступають у статеві контакти, зростанні рівня проституції, у тому числі й дитячої, розповсюдженні нетрадиційних форм сексуальної поведінки, наприклад гомосексуальної проституції. Набирає обертів кримінальний бізнес, пов'язаний із «сексуальним обслуговуванням», вчинюються злочини на сексуальному ґрунті.

Стаття 301 КК України²⁵ передбачає кримінальну відповідальність за ввезення в Україну творів, зображень або інших предметів порнографічного характеру з метою збуту чи розповсюдження або їх виготовлення, зберігання, перевезення чи інше переміщення з тією самою метою, або їх збут чи розповсюдження, а також примушування до участі в їх створенні. Між тим деякі поняття, якими оперує законодавець у тексті вказаної статті, і дотепер не мають точного визначення.

Національне законодавство в Конституції України офіційно визнає людське життя та гідність найвищою цінністю (ст. 3), гарантує захист дитинства та материнства (ст. 51), державну підтримку сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування (ст. 52 Конституції). Закон України «Про охорону дитинства», прийнятий 26 квітня 2001 р., визначив охорону дитинства загальнонаціональним пріоритетом.

Кримінальний кодекс 1960 р. передбачав ст. 211 «Ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів»²⁶. Стаття 301 КК України 2001 р. як наступниця має таку саму назву, але зазнала певних редакційних змін. Так, перелік дій, за які передбачено кримінальну відповідальність, доповнено вказівкою на «перевезення», «інше переміщення», «примушування до участі в їх створенні». Перелік кваліфікуючих ознак доповнено вказівкою на «дії, вчинені щодо... комп'ютерних програм порнографічного характеру», а також «збут неповнолітнім чи розповсюдження серед них творів, зображень або інших предметів порнографічного характеру». Перелік особливо кваліфікуючих ознак доповнено такою, як «примушування неповнолітніх до участі у створенні творів, зображень або кіно- та відеопродукції, комп'ютерних

²⁵ Кримінальний Кодекс України : прийнятий Верховною Радою України 05.04.2001 / Верховна Рада України // ВВР України. – 2001. – № 25-26. – С. 131.

²⁶ Кримінальний Кодекс Української Радянської Соціалістичної Республіки : затв. Законом УРСР від 28.12.1960 / Верховна Рада УРСР // ВВР УРСР. – 1961. – № 2.

програм порнографічного характеру».

11 червня 2009 р. згідно із Законом України «Про внесення змін до ст. 301 КК України» відбулася криміналізація діяння зберігання творів, зображень або інших предметів порнографічного характеру з метою збуту чи розповсюдження²⁷. За основу ж було прийнято законопроект, поданий Кабінетом Міністрів України, в якому зазначалося, що метою пропонованих у ньому змін, а саме криміналізації факту зберігання порнографічної продукції, є приведення національного законодавства у відповідність до міжнародно-правових зобов'язань, взятих Україною при ратифікації Факультативного протоколу до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії²⁸.

20 січня 2010 року Законом «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії розповсюдженню дитячої порнографії» статтю 301 КК доповнено ч. 4, 5 та встановлено кримінальну відповідальність за ввезення, виготовлення, розповсюдження та збут творів, зображень або інших предметів порнографічного характеру, що містять дитячу порнографію, або примушування неповнолітніх до участі у створенні творів, зображень або кіно- та відеопродукції, комп'ютерних програм порнографічного характеру²⁹.

Злочини, передбачені ч. 1 даної статті, є злочинами невеликої тяжкості, ч. 2 – середньої тяжкості, а ч. 3-5 – тяжкими злочинами.

Причинами високої латентності злочинів, передбачених ст. 301 КК України, визнаються: 1) недостатня розробка понятійного апарату, що використовується в текстах відповідних статей, зокрема, відсутність чіткого визначення предмета злочинів; 2) особливий стан громадської думки, який в сучасних умовах характеризується несприйняттям названих діянь як злочинів; 3) прихований характер злочинної діяльності, відсутність очевидних її наслідків; 4) недостатня професійна підготовка працівників правоохоронних органів з виявлення і розслідування цих злочинів; 5) відсутність зорієнтованості правоохоронних органів на виявлення цих злочинів, які на фоні складної криміногенної ситуації (вбивства, бандитизм, розбій, зґвалтування тощо) розглядаються як другорядні, і їм не приділяється належної уваги³⁰.

²⁷ Про внесення зміни до ст. 301 КК України : Закон України від 11.06.2009 // Офіційний вісник України – 2009. – № 49.

²⁸ Про внесення зміни до ст. 301 Кримінального кодексу України : Проект Закону України, розроблений на виконання доручення Кабінету Міністрів від 13 травня 2008 р. № 24142/1/1-08 щодо реалізації завдання, визначеного п. 1 ст. 8 Указу Президента України від 5 травня 2008 р. № 411 «Про заходи щодо забезпечення захисту прав і законних інтересів дітей» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://rada.gov.ua>.

²⁹ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії розповсюдженню дитячої порнографії : Закон України від 20.01.2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://rada.gov.ua>.

³⁰ Рябчинська О.П. Боротьба із розповсюдженням порнографічних предметів і творів, що пропагують культ насильства і жорстокості : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / О.П. Рябчинська. – К., 2002. – С. 3-14.

Далі перейдемо до юридичного аналізу ст. 301 КК «Ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів» (див. табл. 1)³¹.

Таблиця 1

Ознаки складу злочину, передбаченого ст. 301 КК України

склад злочину	Ознаки складу злочину							
	діяння	предмет злочину	потерпілий від злочину	наслідки злочину	місце, час, спосіб, засоби, знаряддя, обставини, ситуація	суб'єкт злочину	форма вини	мотив, мета, емоційний стан
ч. 1 ст. 301	ввезення в Україну	твори, зображення або інші предмети порнограф. характеру	–	–	–	16 р.	прямий умисел	мета – збут чи розповсюдження
ч. 1 ст. 301	виготовлення	твори, зображення або інші предмети порнограф. характеру	–	–	–	16 р.	прямий умисел	мета – збут чи розповсюдження
ч. 1 ст. 301	зберігання	твори, зображення або інші предмети порнограф. характеру				16 р.	прямий умисел	мета – збут чи розповсюдження
ч. 1 ст. 301	перевезення чи інше переміщення	твори, зображення або інші предмети порнограф. характеру	–	–	–	16 р.	прямий умисел	мета – збут чи розповсюдження
ч. 1 ст. 301	збут чи розповсюдження	твори, зображення або інші предмети порнограф. характеру	–	–	–	16 р.	прямий умисел	–
ч. 1 ст. 301	примусування до участі у створенні	твори, зображення або інші предмети порнограф. характеру	людина	–	спосіб – насильницький	16 р.	прямий умисел	–
ч. 2 ст. 301	ввезення в Україну, виготовлення, зберігання, перевезення чи інше пе	кіно- та відео-продукція, комп'ютерні програми порнограф. характеру	–	–	–	16 р.	прямий умисел	мета – збут чи розповсюдження

³¹ Хавронюк М.І. Довідник з Особливої частини Кримінального кодексу України. – К. : Істина, 2004. – С. 333-335; Кримінальний Кодекс України : Прийнятий Верховною Радою України 5 квітня 2001 р., станом на 08.12.2009 р. / Офіційний Веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://rada.gov.ua/>.

склад злочину	Ознаки складу злочину							
	діяння	предмет злочину	потерпілий від злочину	наслідки злочину	місце, час, спосіб, засоби, знаряддя, обставини, ситуація	суб'єкт злочину	форма вини	мотив, мета, емоційний стан
	реміщення							
ч. 2 ст. 301	збут чи розповсюдження	кіно- та відео-продукція, комп'ютерні програми порнограф. характеру	–	–	–	16 р.	прямий умисел	–
ч. 2 ст. 301	примусування до участі у створенні	кіно- та відео-продукція, комп'ютерні програми порнограф. характеру	людина	–	спосіб – насильницький	16 р.	прямий умисел	–
ч. 2 ст. 301	збут чи розповсюдження	кіно- та відео-продукція, комп'ютерні програми порнограф. характеру	–	–		16 р.	прямий умисел	–
ч. 2 ст. 301	збут чи розповсюдження	твори, зображення або інші предмети порнограф. характеру	–	–	обставини – збут чи розповсюдження серед неповнолітніх	18 р.	прямий умисел	–
ч. 3 ст. 301	ввезення в Україну, виготовлення, зберігання, перевезення чи інше реміщення	твори, зображення або інші предмети порнограф. характеру	–	–	обставини – повторно	–	прямий умисел	мета – збут чи розповсюдження
ч. 3 ст. 301	збут чи розповсюдження	твори, зображення або інші предмети порнограф. характеру	–	–	обставини – повторно	–	прямий умисел	–
ч. 3 ст. 301	примусування до участі у створенні	твори, зображення або інші предмети порнограф. характеру	людина	–	спосіб – насильницький обставини – повторно	–	прямий умисел	–
ч. 3 ст. 301	ввезення в Україну, виготовлення, зберігання,	кіно- та відео-продукція, комп'ютерні програми	–	–	обставини – повторно	–	прямий умисел	мета – збут чи розповсюдження

склад злочину	Ознаки складу злочину							
	діяння	предмет злочину	потерпілий від злочину	наслідки злочину	місце, час, спосіб, засоби, знаряддя, обставини, ситуація	суб'єкт злочину	форма вини	мотив, мета, емоційний стан
	перевезення чи інше переміщення	порнограф. характеру						
ч. 3 ст. 301	збут чи розповсюдження	кіно- та відеопродукція, комп'ютерні програми порнограф. характеру	–	–	обставини – повторно	–	прямий умисел	–
ч. 3 ст. 301	примушування до участі у створенні	кіно- та відеопродукція, комп'ютерні програми порнограф. характеру	люди на	–	спосіб – насильницький обставини – повторно	–	прямий умисел	–
ч. 3 ст. 301	збут чи розповсюдження	кіно- та відеопродукція, комп'ютерні програми порнограф. характеру	–	–	обставини – повторно	–	прямий умисел	–
ч. 3 ст. 301	збут чи розповсюдження	твори, зображення або інші предмети порнограф. характеру	–	–	обставини – збут чи розповсюдження серед неповнолітніх, обставини – повторно	18 р.	прямий умисел	–
ч. 3 ст. 301	ввезення в Україну, вивозу, зберігання, перевезення чи інше переміщення	твори, зображення або інші предмети порнограф. характеру	–	–	спосіб – за попередньою змовою групою осіб	–	прямий умисел	мета – збут чи розповсюдження
ч. 3 ст. 301	збут чи розповсюдження	твори, зображення або інші предмети порнограф. характеру	–	–	спосіб – за попередньою змовою групою осіб	–	прямий умисел	–
ч. 3 ст. 301	примушування до участі у створенні	твори, зображення або інші предмети порнограф. характеру	люди на	–	спосіб – насильницький, за попередньою змовою групою осіб	–	прямий умисел	–

склад злочину	Ознаки складу злочину							
	діяння	предмет злочину	потерпілий від злочину	наслідки злочину	місце, час, спосіб, засоби, знаряддя, обставини, ситуація	суб'єкт злочину	форма вини	мотив, мета, емоційний стан
ч. 3 ст. 301	ввезення в Україну, виготовлення, зберігання, перевезення чи інше переміщення	кіно- та відео-продукція, комп'ютерні програми порнограф. характеру	–	–	спосіб – за попередньою змовою групою осіб	–	прямий умисел	мета – збут чи розповсюдження
ч. 3 ст. 301	збут чи розповсюдження	кіно- та відео-продукція, комп'ютерні програми порнограф. характеру	–	–	спосіб – за попередньою змовою групою осіб	–	прямий умисел	–
ч. 3 ст. 301	примушення до участі у створенні	кіно- та відео-продукція, комп'ютерні програми порнограф. характеру	люди на	–	спосіб – на сильницький, за попередньою змовою групою осіб	–	прямий умисел	–
ч. 3 ст. 301	збут чи розповсюдження	кіно- та відео-продукція, комп'ютерні програми порнограф. характеру	–	–	примушення до участі у створенні	–	прямий умисел	–
ч. 3 ст. 301	збут чи розповсюдження	твори, зображення або інші предмети порнограф. характеру	–	–	обставини – збут чи розповсюдження серед неповнолітніх, спосіб – за попередньою змовою групою осіб	18 р.	прямий умисел	–
ч. 3 ст. 301	ввезення в Україну, виготовлення, зберігання, перевезення чи інше переміщення	твори, зображення або інші предмети порнограф. характеру	–	–	обставини – отримання доходу у великих розмірах	–	прямий умисел	мета – збут чи розповсюдження; мотив – корисливий
ч. 3 ст. 301	збут чи розповсюдження	твори, зображення або інші предмети порнограф. характеру	–	–	обставини – отримання доходу у великих розмірах	–	прямий умисел	мотив – корисливий

склад злочину	Ознаки складу злочину							
	діяння	предмет злочину	потерпілий від злочину	наслідки злочину	місце, час, спосіб, засоби, знаряддя, обставини, ситуація	суб'єкт злочину	форма вини	мотив, мета, емоційний стан
ч. 3 ст. 301	примушування до участі у створенні	твори, зображення або інші предмети порнограф. характеру	люди на	–	спосіб – на сильницький, обставини – отримання доходу у великих розмірах	–	прямий умисел	мотив – корисливий
ч. 3 ст. 301	ввезення в Україну, виготовлення, зберігання, перевезення чи інше переміщення	кіно- та відеопродукція, комп'ютерні програми порнограф. характеру	–	–	обставини – отримання доходу у великих розмірах	–	прямий умисел	мета – збут чи розповсюдження мотив – корисливий
ч. 3 ст. 301	збут чи розповсюдження	кіно- та відеопродукція, комп'ютерні програми порнограф. характеру	–	–	обставини – отримання доходу у великих розмірах	–	прямий умисел	мотив – корисливий
ч. 3 ст. 301	примушування до участі у створенні	кіно- та відеопродукція, комп'ютерні програми порнограф. характеру	люди на	–	спосіб – на сильницький, обставини – отримання доходу у великих розмірах	–	прямий умисел	мотив – корисливий
ч. 3 ст. 301	збут чи розповсюдження	кіно- та відеопродукція, комп'ютерні програми порнограф. характеру	–	–	обставини – отримання доходу у великих розмірах	–	прямий умисел	мотив – корисливий
ч. 3 ст. 301	збут чи розповсюдження	твори, зображення або інші предмети порнограф. характеру	–	–	обставини – збут чи розповсюдження серед неповнолітніх; отримання доходу у великих розмірах	18 р.	прямий умисел	мотив – корисливий
ч. 4 ст. 301	ввезення в Україну	твори, зображення або інші предмети порнограф. характеру, що	–	–	–	16 р.	прямий умисел	мета – збут чи розповсюдження

склад злочину	Ознаки складу злочину							
	діяння	предмет злочину	потерпілий від злочину	наслідки злочину	місце, час, спосіб, засоби, знаряддя, обставини, ситуація	суб'єкт злочину	форма вини	мотив, мета, емоційний стан
		містять дитячу порнографію						
ч. 4 ст. 301	виготовлення	твори, зображення або інші предмети порнограф. характеру, що містять дитячу порнографію	–	–	–	16 р.	прямий умисел	мета – збут чи розповсюдження
ч. 4 ст. 301	зберігання	твори, зображення або інші предмети порнограф. характеру, що містять дитячу порнографію	–	–	–	16 р.	прямий умисел	мета – збут чи розповсюдження
ч. 4 ст. 301	Перевезення чи інше переміщення	твори, зображення або інші предмети порнограф. характеру, що містять дитячу порнографію	–	–	–	16 р.	прямий умисел	мета – збут чи розповсюдження
ч. 4 ст. 301	збут чи розповсюдження	твори, зображення або інші предмети порнограф. характеру, що містять дитячу порнографію	–	–	–	16 р.	прямий умисел	–
ч. 4 ст. 301	примушування до участі у створенні	твори, зображення або інші предмети порнограф. характеру, що містять дитячу порнографію	людина	–	спосіб – на сильницький	16 р.	прямий умисел	–
ч. 4 ст. 301	ввезення в Україну, виготовлення, зберігання, перевезення чи інше переміщення	кіно- та відео-продукція, комп'ютерні програми порнограф. характеру, що містять дитячу порнографію	–	–	–	16 р.	прямий умисел	мета – збут чи розповсюдження
ч. 4	збут чи	кіно- та відео-	–	–	–	16 р.	пря	–

склад злочину	Ознаки складу злочину							
	діяння	предмет злочину	потерпілий від злочину	наслідки злочину	місце, час, спосіб, засоби, знаряддя, обставини, ситуація	суб'єкт злочину	форма вини	мотив, мета, емоційний стан
ст. 301	розповсюдження	продукція, комп'ютерні програми порнограф. характеру, що містять дитячу порнографію					мий умисел	
ч. 4 ст. 301	примушування до участі у створенні	кіно- та відео-продукція, комп'ютерні програми порнограф. характеру, що містять дитячу порнографію	люди на	–	спосіб – на сильницький	16 р.	прямий умисел	–
ч. 4 ст. 301	збут чи розповсюдження	кіно- та відео-продукція, комп'ютерні програми порнограф. характеру, що містять дитячу порнографію	–	–		16 р.	прямий умисел	–
ч. 4 ст. 301	збут чи розповсюдження	твори, зображення або інші предмети порнограф. характеру	–	–	обставини – збут чи розповсюдження серед не повнолітніх	18 р.	прямий умисел	–
ч. 4 ст. 301	примушування неповнолітніх до участі у створенні	твори, зображення або інші предмети порнограф. характеру	неповнолітні особи	–	спосіб – насильницький	18 р.	прямий умисел	
ч. 5 ст. 301	ввезення в Україну	твори, зображення або інші предмети порнограф. характеру	–	–	вчинено повторно або за попередньою змовою групою осіб або з отриманням доходу у великих розмірах	16 р.	прямий умисел	мета – збут чи розповсюдження; мотив – корисливий
ч. 5 ст. 301	виготовлення	твори, зображення або інші предмети порнограф.	–	–	вчинено повторно або за попередньою змовою	16 р.	прямий умисел	мета – збут чи розповсюдження;

склад злочину	Ознаки складу злочину							
	діяння	предмет злочину	потерпілий від злочину	наслідки злочину	місце, час, спосіб, засоби, знаряддя, обставини, ситуація	суб'єкт злочину	форма вини	мотив, мета, емоційний стан
		характеру			групою осіб або з отриманням доходу у великих розмірах			мотив – корисливий
ч. 5 ст. 301	зберігання	твори, зображення або інші предмети порнограф. характеру	–	–	вчинено повторно або за попередньою змовою групою осіб або з отриманням доходу у великих розмірах	16 р.	прямий умисел	мета – збут чи розповсюдження; мотив – корисливий
ч. 5 ст. 301	перевезення чи інше переміщення	твори, зображення або інші предмети порнограф. характеру	–	–	вчинено повторно або за попередньою змовою групою осіб або з отриманням доходу у великих розмірах	16 р.	прямий умисел	мета – збут чи розповсюдження; мотив – корисливий
ч. 5 ст. 301	збут чи розповсюдження	твори, зображення або інші предмети порнограф. характеру	–	–	вчинено повторно або за попередньою змовою групою осіб або з отриманням доходу у великих розмірах	16 р.	прямий умисел	мотив – корисливий
ч. 5 ст. 301	примушення до участі у створенні	твори, зображення або інші предмети порнограф. характеру	люди на	–	спосіб – насильницький, вчинено повторно або за попередньою змовою групою осіб або з отриманням доходу у великих розмірах	16 р.	прямий умисел	мотив – корисливий
ч. 5 ст. 301	ввезення в Україну, виготовлення,	кіно- та відеопродукція, комп'ютерні	–	–	вчинено повторно або за попередньою	16 р.	прямий умисел	мета – збут чи розповсюдження;

склад злочину	Ознаки складу злочину							
	діяння	предмет злочину	потерпілий від злочину	наслідки злочину	місце, час, спосіб, засоби, знаряддя, обставини, ситуація	суб'єкт злочину	форма вини	мотив, мета, емоційний стан
	зберігання, перевезення чи інше переміщення	програми порнограф. характеру, що містять дитячу порнографію			ю змовою групою осіб або з отриманням доходу у великих розмірах		сел	мотив – корисливий
ч. 5 ст. 301	збут чи розповсюдження	кіно- та відео-продукція, комп'ютерні програми порнограф. характеру, що містять дитячу порнографію	–	–	вчинено повторно або за попередньою змовою групою осіб або з отриманням доходу у великих розмірах	16 р.	прямий умисел	мотив – корисливий
ч. 5 ст. 301	примушування до участі у створенні	кіно- та відео-продукція, комп'ютерні програми порнограф. характеру, що містять дитячу порнографію	люди на	–	спосіб – насильницький, вчинено повторно або за попередньою змовою групою осіб або з отримання доходу у великих розмірах	16 р.	прямий умисел	мотив – корисливий
ч. 5 ст. 301	збут чи розповсюдження	кіно- та відео-продукція, комп'ютерні програми порнограф. характеру, що містять дитячу порнографію	–	–	вчинено повторно або за попередньою змовою групою осіб або з отриманням доходу у великих розмірах	16 р.	прямий умисел	мотив – корисливий
ч. 5 ст. 301	збут чи розповсюдження	твори, зображення або інші предмети порнограф. характеру	–	–	обставини – збут чи розповсюдження серед не повнолітніх; спосіб – вчинено повторно або за попередньою змовою групою осіб	18 р.	прямий умисел	мотив – корисливий

склад злочину	Ознаки складу злочину							
	діяння	предмет злочину	потерпілий від злочину	наслідки злочину	місце, час, спосіб, засоби, знаряддя, обставини, ситуація	суб'єкт злочину	форма вини	мотив, мета, емоційний стан
					або з отриманням доходу у великих розмірах			
ч. 5 ст. 301	примушування неповнолітніх до участі у створенні	твори, зображення або інші предмети порнографічного характеру	неповнолітні особи	–	спосіб – насильницький, вчинено повторно або за попередньою змовою групою осіб або з отриманням доходу у великих розмірах	18 р.	прямий умисел	мотив – корисливий

Об'єктом злочинів, передбачених ст. 301 КК, є певні суспільні відносини, які забезпечують основні принципи суспільної моральності у сфері статевих стосунків. Такі дії перебувають у певному протиріччі з тими моральними засадами, що історично склалися в українському суспільстві, традиціями інтимного спілкування людей, завдаючи шкоди моральному вихованню молоді і через одіозну сексуальну інформацію призводячи до деформації моральних уявлень і понять про сексуальні відносини.

Відповідно до законів України «Про інформацію» від 2.10.1992 та «Про захист суспільної моралі» від 20.11.2003 виробництво та обіг у будь-якій формі продукції порнографічного характеру в Україні заборонені. Водночас виробництво та обіг продукції еротичного характеру є обмеженим, але дозволеним. Критерії віднесення тієї чи іншої продукції до порнографічної чи еротичної встановлює спеціально уповноважений орган виконавчої влади – Міністерство культури і мистецтв. В Україні було створено Національну експертну комісію, яка 20.02.2007 затвердила Критерії віднесення друкованої, аудіовізуальної, електронної та іншої продукції, у тому числі реклами, а також переданих та одержаних по комунікаційних мережах повідомлень та матеріалів до розряду порнографічної або еротичної продукції, якими визначила формальні та змістові ознаки порнографії, сексологічні критерії порнографії та сексологічні критерії еротики.

Правову основу визначення творів, зображень або інших предметів предметами порнографічного характеру та заборони вчинювати дії, що вказані в ст. 301, складають: Женевська міжнародна конвенція про боротьбу з обігом порнографічних видань і торгівлю ними (1923 р.); Європейська конвенція про транскордонне телебачення від 5 травня 1989 р.; Факультативний протокол до Конвенції про права людини щодо торгівлі

дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії³²; закони України «Про авторське право і суміжні права» від 23 грудня 1993 р., «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» від 16 листопада 1992 р., «Про телебачення і радіомовлення» від 21 грудня 1993 р., «Про кінематографію» від 13 січня 1998 р., «Про видавничу справу» від 5 червня 1997 р., «Про захист суспільної моралі» від 20 листопада 2003 р.; Указ Президента України «Основні напрямки розвитку духовності, захисту моралі та формування здорового способу життя громадян України» від 27 квітня 1999 р. № 456/99; постанова КМУ «Про Національну експертну комісію України з питань захисту суспільної моралі» від 17 листопада 2004 р., в редакції від 11.05.2006; наказ Міністерства культури і мистецтв України «Про затвердження Положення про державну реєстрацію фільмів» від 31.08.2004 № 571.

Таким чином, **предметом злочину, передбаченого** ч. 1 ст. 301 КК, є різні друковані чи рукописні твори, живописні зображення, натуралістичні фотографії, фотомонтажні та інші зображення порнографічного характеру. Предметом злочину, передбаченого ч. 2 даної статті, є кінофільми, відеозаписи, магнітофонні записи, комп'ютерні програми, дискети та інші носії інформації порнографічного характеру. На відміну від предметів еротичного характеру вони за своїм змістом в натуралістичній, цинічній формі відображають статеві органи або натуралістичне чи протиприродне детальне зображення сексуальних відносин. Отже, порнографія може включати фотографії, негативи, слайди, журнали, книги, малюнки, фільми, відеозаписи, комп'ютерні диски та файли. У науковій літературі виділяють дві категорії порнографії: завуальована, що не показує сексуальних стосунків явно, і відкрита, яка містить зображення осіб, що втягнуті в сексуальні стосунки.

Продукція порнографічного характеру – це будь-які матеріальні об'єкти, предмети, друкована, аудіо-, відеопродукція, в тому числі реклама, повідомлення та матеріали, продукція засобів масової інформації, у тому числі електронних, змістом яких є детальне зображення анатомічних чи фізіологічних деталей сексуальних дій чи які містять інформацію порнографічного характеру.

Предметом злочину є **твори як продукт творчої діяльності людини** – прозові, віршовані та інші носії порнографічної інформації як у друкованому, машинописному, так і в іншому вигляді.

Зображення порнографічного характеру – будь-які відтворення дій, вчинків людей, їх статевих органів, що мають інтимний характер, за допомогою спеціального устаткування або приладів, технічних засобів з використанням барвників, звукового супроводу, пристосованих виключно для візуального (зорового) сприйняття людини.

Інші **предмети порнографічного характеру** – макети статевих органів,

³² Факультативний протокол : ратифіковано Законом № 716 від 03.04.2003 // ВВР. – 2003. – № 29.

композиції статевих актів тощо³³.

Не є предметом цього злочину: продукція еротичного характеру – будь-які матеріальні об'єкти, предмети, друкована, аудіо-, відеопродукція, в тому числі реклама, повідомлення та матеріали, продукція засобів масової інформації, електронних засобів масової інформації, що містять інформацію, яка має за мету досягнення естетичного ефекту, зорієнтована на доросле населення і не збуджує в аудиторії низькі інстинкти, не є образливою; продукція сексуального характеру – будь-які матеріальні об'єкти, предмети, друкована, аудіо-, відеопродукція, в тому числі реклама, повідомлення та матеріали, продукція засобів масової інформації, електронних засобів масової інформації, призначені для задоволення сексуальних потреб людини; документальні матеріали, художні твори літератури, мистецтва та культури, які визнані класичним чи світовим мистецтвом; наукові, науково-популярні, публіцистичні, освітні матеріали з питань статі й сексу та виробів сексуального характеру медичного призначення.

Також не належать до предметів цього злочину твори мистецтва, в яких відображено красу людського тіла і навіть виявлення природних інтимних почуттів, де відсутній грубий натуралізм і сексуальна вульгарність.

Для визнання твору, зображення такими, що мають порнографічний характер, обов'язково враховується думка фахівців (мистецтвознавців, психологів, сексопатологів тощо), для чого проводиться відповідна експертиза щодо розмежування еротики від грубого натуралізму, який і визначає порнографію.

Слід звернути увагу на існування відповідних рекомендацій щодо визначення ознак віднесення друкованої, аудіовізуальної, електронної та іншої продукції, а також переданих та отриманих по комунікаційних лініях повідомлень та матеріалів до продукції порнографічного характеру, розроблені Національною експертною комісією України з питань захисту суспільної моралі. Відповідно до цих рекомендацій визначено *критерії порнографії*, а саме:

1) натуралістична, самоцільна демонстрація статевих органів, природного та протиприродного статевого акту (повністю або частково введеного статевого члена в піхву, в ротову порожнину, анус, між грудних залоз, проміжність, між притиснутих стегон, під пахву, захоплення долонею руки (рук), в контакті з іншими частинами тіла тощо), сексуальних та сексуально-генітальних дій, у тому числі з використанням будь-яких предметів, з фізіологічними та анатомічними подробицями;

2) демонстрація деталізації та смакування акту статевого насильства, в яких присутня візуальна взаємодія геніталій, демонстрація статевих органів, глумління над статевими органами;

3) зображення (демонстрація) сексуальних девіацій: статевого акту

³³ Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України : у 2-х т. / за заг. ред. П.П. Андрушка, В.Г. Гончаренка, Є.В. Фесенка. – 3-тє вид., перероб. та доп. – К. : Алерта; КНТ; Центр учбової літератури, 2009.

групи осіб з повною або фрагментарною, частковою, неакцентованою демонстрацією взаємодії геніталій, сексу людини (людей) із твариною (тваринами) тощо; зображення (демонстрація) сексуальних дій садистичної, мазохістської або садо-мазохістської спрямованості, в тому числі з використанням допоміжних предметів і пристроїв (наручників, нашійників, кляпів, масок, ланцюгів, затисків, дротів, мотузок, гарячих речовин тощо), введенням у статеві шляхи та пряму кишку сторонніх предметів, медичних інструментів; зображення (демонстрація) статевих актів з особами, які мають явні ознаки інвалідності, вад і аномалій розвитку, явно страждають на соматичні та (або) психічні захворювання; зображення (демонстрація) у ближньому ракурсі орально-генітальних та орально-анальних контактів (феліяції, кунілінгусу, римінгу); зображення (демонстрація) статевих актів з використанням продукції сексуального характеру; зображення (демонстрація) мастурбаторних дій тощо.

Також наказом Міністерства культури і мистецтв України «Про затвердження Положення про державну реєстрацію фільмів» від 31.08.2004 № 571 закріплено ознаки, за якими фільми можна віднести до порнографічних, а саме ними є:

а) автоатрибуція – віднесення фільму тими, хто його створив, або прокатниками до класу «XXX» (порнопродукція);

б) анонімність створювачів фільму, відсутність переліку дійових осіб, виконавців. Використання псевдонімів для визначення виконавців та режисерів;

в) показ сексуальних сцен, що суперечать художньому задуму:

– відсутність концепції фільму і художніх принципів його побудови;

– основний екранний час відведено показу в натуралістичній формі фізіологічного статевого акту, що є головною метою фільму;

– умовність зв'язку окремих сцен і епізодів;

– однозначність інтерпретації сцен, що зображуються;

– персонажі просто символізують статі, не маючи характерів, які лише замінені темпераментом;

– відсутність сюжету, інтриги, контексту, дистанції;

– деталізація з переважним використанням крупного плану і направленою освітлення, прямих ракурсів зйомки при показі сцен статевого акту.

Також при вирішенні питання про визнання відповідного твору чи зображення предметом цього злочину необхідно враховувати названий раніше перелік фільмів, які за висновками експертної комісії Міністерства культури і мистецтв визнані порнографічними.

Так, за вироком суду особу було засуджено за ч. 3 ст. 301 КК України за те, що вона 02.12.2007 близько 15 год. 40 хв., перебуваючи на території ринку «Петрівка» у м. Києві по вул. Вербовій, 23, повторно незаконно збула за 50 грн. диск для лазерних систем зчитування зі змістом порнографічного характеру. 06.12.2007 близько 13 год. особа, перебуваючи на території зазначеного вище ринку, повторно незаконно збула за 1000 грн. чотири диска для лазерних систем зчитування зі змістом порнографічного характеру. У тексті відповідної ухвали Верховного Суду в даній справі зазначалося, що

згідно з висновками експертиз відеотвори на проданих дисках, які були вилучені у покупців, містили зображення порнографічного характеру і відповідно до ст. 6 Закону України «Про захист суспільної моралі» були забороненими для розповсюдження та обігу в Україні³⁴.

Незважаючи на формальну нормативну визначеність поняття порнографічної продукції, однією з основних причин закриття кримінальних справ відповідної категорії залишається неналежне дослідження слідством питання про те, чи є певні зображення та відеофільми, які розповсюджуються та рекламуються, порнографічною продукцією. Проблема часто полягає в якості проведеної мистецтвознавчої експертизи, наявності у спеціаліста належної освіти у сфері кіномистецтва та досвіду відповідної роботи.

З об'єктивної сторони злочини можуть полягати в таких діях щодо порнографічного предмета:

1) *ввезення на Україну* – такі дії, в результаті яких вказані твори переміщуються через державний або митний кордон на територію України;

2) *виготовлення* – процеси, які включають в себе як авторство (створення заново чи внесення змін у вже існуючий твір), так і відтворення, розмноження таких творів – друкування, зняття копій, монтаж;

3) *збут* полягає в оплатній передачі іншій особі, включаючи продаж, обмін, як оплату за виконану роботу чи надані послуги;

4) *розповсюдження* – безоплатна передача іншим особам, включаючи дарування, передачу у спадок, надання в тимчасове користування;

5) *перевезення або інше переміщення* – зміна місця знаходження, доставлення з одного місця в інше будь-яким способом;

6) *зберігання* – будь-які дії, пов'язані з фактичним незаконним перебуванням предмета злочину у володінні винного (при собі, в сховищі, приміщенні, іншому місці) незалежно від його тривалості;

7) *примушування до участі у створенні порнографічних предметів* – вплив на інших осіб застосуванням фізичного або психічного впливу з метою домогтися того, щоб вони виступили авторами порнографічної продукції (заново написали книгу, сценарій, внесли відповідні зміни до вже існуючих предметів), іншим чином взяли участь у створенні твору (виступили акторами, режисерами, операторами фільму тощо).

Що ж до примушування як однієї з форм прояву розглядуваного злочину, то слід зазначити, що воно може вчинюватись стосовно як повнолітньої особи, так і неповнолітньої. Останні дії утворюють кваліфікований вид розглядуваного злочину, охоплюються ч. 4 ст. 301 КК України та полягають в умисних діях повнолітньої особи, поєднані із застосуванням фізичного (побої, тілесні ушкодження, катування тощо) чи психічного впливу (погрози застосовувати насильство, знищити майно, розголосити певні відомості тощо) і спрямовані на те, щоб особа, яка не

³⁴ Ухвала Колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України № 6820506 від 17.11.2009, № судової справи 5-3857км. // Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : reyestr.court.gov.ua.

досягла вісімнадцятирічного віку, виступила автором (співавтором) відповідного твору або взяла участь у його створенні як актор, режисер, оператор тощо (див. п. 15 постанови ПВСУ «Про застосування судами законодавства про відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну чи іншу антигромадську діяльність» від 27 лютого 2004 р. № 2).

Вітчизняній історії відомі прецеденти притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які лише брали участь у зйомці порнографічних фільмів, позували при виготовленні порнографічних фотознімків та інших предметів порнографічного характеру; вони були притягнуті до кримінальної відповідальності за пособництво у виготовленні порнографічних предметів (за ст. 19, 211 КК УРСР)³⁵.

Суб'єктивна сторона складається з вини у формі прямого умислу, наявною є обов'язкова мета вчинення таких дій – збут або розповсюдження.

Суб'єктом злочину виступає фізична осудна особа, якій до вчинення злочину виповнилось 16 років, а за примушування неповнолітніх до участі у створенні предмета злочину – особа, якій виповнилось до вчинення злочину 18 років³⁶.

Кваліфікуючими ознаками злочину за ч. 2 ст. 301 є: 1) вчинення однієї або декількох дій, передбачених ч. 1 цієї статті, щодо кіно-, відеопродукції, комп'ютерних програм порнографічного характеру; 2) збут неповнолітнім чи розповсюдження серед них творів, зображень, інших предметів порнографічного характеру.

Так, наприклад, дії О.П. були кваліфіковані за ч. 3 ст. 301 КК. 17 березня 2008 р., приблизно о 16 годині 50 хвилин, знаходячись на своєму робочому місці у підземному переході до станції метро «Харківська» за адресою: пр. Бажана, 3 в м. Києві, за гроші у сумі 50 гривень умисно збув неповнолітньому П.Н. один DVD-диск з відеозаписом. Згідно з висновком мистецтвознавчої експертизи № 4033 від 03 червня 2008 р. відеозапис, що міститься на поданому на дослідження DVD-диску, має порнографічний характер.

До кіно- та відеопродукції та комп'ютерних програм порнографічного характеру належать: готові повнометражні та короткометражні кіно- й відеофільми; не до кінця змонтовані кінокадри; будь-які інші відеозаписи, котрі можна відтворити для перегляду і які мають порнографічний характер. У ст. 3 Закону «Про кінематографію» від 13 січня 1998 р. під фільмом розуміється аудіовізуальний твір кінематографії, що складається з епізодів, поєднаних між собою творчим задумом і зображувальними засобами та є результатом спільної діяльності його авторів, виконавців і виробників. За способами фіксації зображення та розповсюдження фільми поділяються на

³⁵ Кримінальне право України. Судові прецеденти. 1864-2007 рр. / за ред. В.Т. Маляренка. – К. : Освіта України, 2008. – С. 879-880.

³⁶ Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України : у 2-х т. / за заг. ред. П.П. Андрушка, В.Г. Гончаренка, Є.В. Фесенка. – 3-тє вид., перероб. та доп. – К. : Алерта; КНТ; Центр учбової літератури, 2009. – Т. 2. – С. 202.

кіно-, відеофільми тощо.

Якщо при використанні образів неповнолітніх у будь-якій формі в продукції сексуального чи еротичного характеру і проведенні видовищних заходів сексуального чи еротичного характеру мали місце розпусні дії щодо особи, яка не досягла 16-річного віку, вчинене кваліфікується за сукупністю злочинів (ст. 301 та ст. 156). У зв'язку з легкістю масового доступу до сприйняття цих предметів, особливо серед молоді, цей злочин набуває підвищеної суспільної небезпеки.

Кримінальна відповідальність за кваліфікуючою ознакою – збут неповнолітнім чи розповсюдження серед них творів, зображень або інших предметів порнографічного характеру – можлива за умови усвідомлення винуватою особою, що особи, яким збуваються чи розповсюджуються твори, зображення або інші предмети порнографічного характеру, є неповнолітніми.

Особливо кваліфікуючими ознаками злочину (ч. 3, 4 ст. 301) є вчинення передбачених у ч. 1, 2 ст. 301 дій, а саме:

– повторно або за попередньою змовою групою осіб, або з отриманням доходу у великих розмірах. Щодо останнього, то цей розмір у 2010 р. складав від 86900 грн. Так, дії А.В. були кваліфіковані за **ч. 2 ст. 301 та ч. 3 ст. 301** за таких обставин. 08.06.2008 р. приблизно о 19.00 годині А.В., маючи умисел на збут предметів порнографічного характеру, перебуваючи напроти центрального входу ЦКР м. Вінниці, що по вул. Коцюбинського, 13, збув громадянина В.О. за грошову винагороду у розмірі 20 грн. два DVD диска з порнографічною продукцією. Продовжуючи свою злочинну діяльність, А.В. 09.06.2008 приблизно о 10.00 годині, перебуваючи напроти центрального входу ЦКР м. Вінниці, збув Н.С. за грошову винагороду у розмірі 50 грн. десять DVD дисків з порнографічною продукцією;

– що містять дитячу порнографію, або примушування неповнолітніх до участі у створенні творів, зображень, або кіно- та відеопродукції, комп'ютерних програм порнографічного характеру.

Примушування неповнолітніх до участі у створенні творів, зображень або кіно-та відеопродукції комп'ютерних програм порнографічного характеру – це умисні дії повнолітньої особи, які поєднані із застосуванням фізичного (побої, тілесні ушкодження, катування тощо) чи психічного впливу (погрози застосовувати насильство, знищити майно, розголосити певні відомості тощо) і спрямовані на те, щоб особа, яка не досягла вісімнадцятирічного віку, виступила автором (співавтором) відповідного твору або взяла участь у його створенні як актор, режисер, оператор тощо (див. п. 15 постанови ПВСУ «Про застосування судами законодавства про відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну чи іншу антигромадську діяльність» від 27 лютого 2004 р. № 2);

– у ч. 5 передбачено відповідальність за визначені ч. 4 дії, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, або з отриманням доходу у великому розмірі.

Особливості кваліфікації.

1. Відповідно до п. 3 постанови ППВСУ № 2 від 27.02.2004 «Про

застосування судами законодавства про відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну чи іншу антигромадську діяльність» судам треба мати на увазі, що відповідальність дорослих осіб за втягнення неповнолітніх у злочинну чи іншу антигромадську діяльність встановлена не тільки ст. 304, а й іншими статтями КК (ч. 3 ст. 300, ч. 3 ст. 301, ч. 3 ст. 302, ч. 3 ст. 303, ч. 3 ст. 307, ч. 3 ст. 309, ч. 2 ст. 315, ч. 2 ст. 317, ст. 323 і 324), котрі є щодо неї спеціальними нормами. У разі вчинення злочину, передбаченого спеціальною нормою, кваліфікувати дії винної особи ще й за ст. 304 КК не потрібно.

2. У тому разі, коли предметом злочину за ст. 301 КК України виступають твори, зображення, кіно- та відеопродукція, комп'ютерні програми порнографічного характеру, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію, є потреба у додатковій кваліфікації дій винних за відповідною частиною ст. 300 КК України.

Так, наприклад, підсудний С.П. з 24 по 26 березня 2008 р. на ринку «Невський» м. Конотоп намагався провести продаж DVD-дисків з відеопродукцією, забороненою через насильство над дітьми, надмірну жорстокість, збочення і порнографію, але був затриманий працівниками міліції. Суд визнав правильною кваліфікацію дій винного за ст. 15 ч. 2 – ст. 301 ч. 2 КК України, оскільки він вчинив закінчений замах на розповсюдження відеопродукції порнографічного характеру, та за ст. 15 ч. 2 – ст. 300 ч. 2 КК України, оскільки вчинив закінчений замах на розповсюдження відеопродукції, що пропагує культ насильства і жорстокості.

3. За наявності на те підстав додатково дії винних осіб можуть бути кваліфіковані за ст. 176, ст. 203-1 (незаконне тиражування відеопродукції), ст. 216 (використання підроблених контрольних марок), ст. 300, ст. 301 КК.

Злочини, передбачені ст. 301 КК України «Ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів», вчинені щодо неповнолітніх потерпілих, слід розмежовувати із суміжними складами, передбаченими ст. 149 КК «Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини», ст. 150 КК «Експлуатація дітей», ст. 304 КК «Втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність», ст. 300 КК «Ввезення, виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ насильства та жорстокості», яка відрізняється від ст. 301 КК в основному предметом відповідних злочинів.

Торгівля або здійснення іншої незаконної угоди щодо неповнолітньої особи, а так само вербування, переміщення, переховування, передача або одержання неповнолітньої людини, вчинені з метою використання в порнобізнесі, полягають у кількох видах дій – торгівлі, здійсненні іншої за формою угоди, об'єктом якої є неповнолітня особа, вербуванні, передачі або одержанні неповнолітньої особи. Експлуатація дітей полягає у використанні праці неповнолітнього, що не досяг віку, з якого законодавством про працю дозволене працевлаштування, з метою отримання прибутку. Втягнення

неповнолітніх у злочинну діяльність полягає у здійсненні психічного чи фізичного впливу на неповнолітнього з метою схилити його до вчинення злочину або участі в ньому чи в інших антигромадських діях, може бути вчинене способом погрози, шантажу, обману, переконання тощо. Відповідальність за ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів, вчинені щодо неповнолітніх потерпілих, настає у випадку примушування неповнолітніх до участі у створенні творів, зображень або кіно- та відеопродукції, комп'ютерних програм порнографічного характеру.

Злочини, передбачені ст. 301 КК України, слід відмежовувати від адміністративних проступків, передбачених ст. 164-6 КУпАП (демонстрування або розповсюдження фільмів шляхом продажу чи передачі у прокат фільмокопій без державного посвідчення на право розповсюдження і демонстрування фільмів; розповсюдження фільмів виготовленням фільмокопій без державного посвідчення на право розповсюдження та демонстрування фільмів з метою їх демонстрування, продажу, передачі в прокат); а також передбачених ст. 164-7 КУпАП (розповсюдження і демонстрування фільмів з порушенням умов, передбачених державним посвідченням на право розповсюдження та демонстрування фільмів)³⁷.

На наш погляд, поряд із необхідністю удосконалення кримінальної відповідальності за ці діяння, необхідною є розробка комплексної програми протидії факторам, що призводять до поширення та високої латентності відповідних злочинів. Проблема потребує ширшого погляду. У суспільстві розповсюджуються нові, нетрадиційні форми відкритого, масового, публічного розбещення неповнолітніх, надмірної сексуалізації, маргіналізації та криміналізації свідомості та поведінки дітей і підлітків з використанням для цієї мети засобів масової інформації, спеціалізованих еротичних періодичних видань, реклами, відеоіндустрії, сучасних телекомунікаційних засобів, мережі Інтернет, освітніх проектів та інших шляхів інформаційного впливу. Розповсюдження кіно- та відеопродукції, що пропагує порнографію, сьогодні стало майже звичним явищем. Все це свідчить про необхідність активних, адекватних, конкретних заходів реакції комплексної протидії. На науковому рівні – це подальша розробка основних теоретичних положень кримінальної відповідальності за ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів.

У подальшому з метою вдосконалення чинної редакції ст. 301 КК України було б доцільним включити до переліку кваліфікуючих ознак і таку, як вчинення цього злочину спеціальними суб'єктами – батьками або особами, що їх замінюють, вчителями, вихователями та іншими особами, які на законних підставах здійснюють утримання, догляд, виховання, освіту дітей віком до 16 років.

³⁷ Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984, в редакції від 08.12.2009 / ВВР України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://rada.gov.ua>.

**Закони України та міжнародні акти
щодо протидії ввезенню, виготовленню або розповсюдженню творів,
які пропагують культ насильства і жорстокості, расову,
національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію,
а також порнографічних предметів**

Конституція України від 26.06.1996.

Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації» від 23.04.1991.

Закон України «Про захист суспільної моралі» від 20.11.2003.

Закон України «Про кінематографію» від 13.01.1998.

Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 23.12.1993.

Закон України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» від 16.11.1992.

Закон України «Про телебачення і радіомовлення» від 21.12.1993.

Закон України «Про кінематографію» від 13.01.1998.

Закон України «Про видавничу справу» від 05.06.1997.

Закон України «Про інформацію» від 02.10.1992.

Закон України «Про охорону дитинства» від 26.04.2001.

Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії розповсюдженню дитячої порнографії» від 20.01.2010.

Закон України «Про рекламу» від 3.07.1996.

Закон України «Про національні меншини в Україні» від 25.06.1992.

Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» від 4.02.1994.

Закон України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» від 8.07.2011.

Закон СРСР «Про пресу та інші засоби масової інформації» від 12.06.1990.

Закон України «Про міліцію» від 20.12.1990.

Закон України «Про боротьбу з тероризмом» від 20.03.2003.

Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18.02.1992.

Закон України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» від 30.06.1993.

Закон України «Про об'єднання громадян» від 16.06.1992.

Концепція реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30.11.2011 № 1209.

Концепція розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні, схвалена Указом Президента України від 24.05.2011 № 597/2011.

Концепція державної мовної політики, схвалена Указом Президента України від 15.02.2010 № 161/2010.

Концепція державної міграційної політики, схвалена Указом Президента України від 30.05.2011 № 622/2011.

Хартія про партнерство заради інформаційних прав і свобод та захисту суспільної моралі від 19.03.2009.

Стратегія національної безпеки України, затверджена Указом Президента України від 12.02.2007 № 105/2007.

Національний план з виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України, затверджений Указом Президента України від 22.04.2011 № 494.

План заходів з протидії проявам ксенофобії, расової та етнічної дискримінації в українському суспільстві на 2010-2012 роки, введений в силу дорученням

№ 11273/110/1-08 Кабінету Міністрів України від 24.02.2010.

Указ Президента України «Основні напрямки розвитку духовності, захисту моралі та формування здорового способу життя громадян України» від 27.04.1999 № 456/99.

Декларація прав національностей України від 01.11.1991.

Наказ Державного комітету телебачення і радіомовлення України «Про затвердження Положення про Громадську експертну раду з питань захисту суспільної моралі» від 14.05.2004 № 141.

Наказ Міністерства культури і туризму України «Про Експертну комісію з питань розповсюдження і демонстрування фільмів при Міністерстві культури і туризму України» від 13.06.2005 № 390 (із змінами, внесеними згідно з наказом Міністерства культури і туризму України від 03.10.2007 № 65).

Наказ Міністерства культури і мистецтв України «Про затвердження Положення про державну реєстрацію фільмів» від 31.08.2004 № 571.

Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про державне посвідчення на право розповсюдження і демонстрування фільмів» від 17.08.1998 № 1315.

Постанова Кабінету Міністрів України «Про Національну експертну комісію України з питань захисту суспільної моралі» від 17.11.2004 № 1550 (із змінами, внесеними згідно з Постановою КМУ від 11.05.2006 № 624).

Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про застосування судами законодавства про відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну чи іншу антигромадську діяльність» від 27.02.2004 № 2.

Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації від 07.03.1966.

Конвенція про запобігання злочину апартеїду і покарання за нього від 30.11.1973.

Рамкова конвенція про захист національних меншин від 01.02.1995.

Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього від 09.12.1948.

Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства від 20.06.2012.

Женевська Міжнародна конвенція про боротьбу з обігом порнографічних видань і торгівлю ними від 12.09.1923.

Європейська конвенція про транскордонне телебачення від 05.05.1989.

Конвенція про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти від 14.12.1960.

Декларація ООН про ліквідацію всіх форм расової дискримінації від 20.11.1963.

Декларація Принципів Толерантності, прийнята на двадцять восьмій сесії Генеральної конференції держав-членів ООН з питань освіти, науки та культури, Париж, 25 жовтня – 16 листопада 1995 року.

Декларація про права осіб, що належать до національних або етнічних, релігійних та мовних меншин, прийнята резолюцією 47/135 Генеральної Асамблеї ООН від 18.12.1992.

Віденська декларація і Програма дій, прийнята на Всесвітній конференції по правах людини 25 червня 1993 року у Відні.

Декларація про принципи співробітництва між Українською Радянською Соціалістичною Республікою та Угорською Республікою по забезпеченню прав національних меншостей та Протокол до Декларації про принципи співробітництва між Українською Радянською Соціалістичною Республікою та Угорською Республікою по забезпеченню прав національних меншостей від 31.05.1991.

Декларація про расу і расові забобони від 27.11.1978.

Декларація про виховання народів у дусі миру від 15.12.1978.

Декларація про ліквідацію усіх форм нетерпимості і дискримінації на основі релігії або переконань від 25.11.1981.

Декларація про права людини стосовно осіб, що не є громадянами країни, у якій вони проживають, прийнята резолюцією 40/144 Генеральної Асамблеї ООН від 13.12.1985.

Декларація про заходи для ліквідації міжнародного тероризму, затверджена резолюцією 49/60 Генеральної Асамблеї від 09.12.1994.

Декларація про основні принципи, що стосуються внеску засобів масової інформації в зміцнення миру і міжнародного взаєморозуміння, у розвиток прав людини й у боротьбу проти расизму й апартеїду і підбурювання до війни, від 28.11.1978.

Резолюція 2331 (XXII) Генеральної Асамблеї ООН «Заходи, що мають бути прийняті проти нацизму і расової нетерпимості» від 18.12.1967.

Резолюція 3376 (XXX) Генеральної Асамблеї ООН «Ліквідація усіх форм расової дискримінації» від 10.11.1975.

Резолюція 1235 (XLII) Економічної і соціальної ради «Питання про порушення прав людини й основних воль, включаючи політику расової дискримінації і сегрегації й апартеїду у всіх країнах, особливо в колоніальних і інших залежних країнах і територіях» від 06.06.1967.

Резолюція 3057 від 02.11.1973, яка стосується першого Десятиліття дій по боротьбі проти расизму і расової дискримінації.

Програма дій зі здійснення Декларації про ліквідацію усіх форм расової дискримінації, прийнята на Всесвітній конференції по боротьбі проти расизму, расової дискримінації, ксенофобії і пов'язаної з ними нетерпимості, Дурбан, Південна Африка, 31 серпня – 07 вересня 2001 року.

Факультативний протокол до Конвенції про права людини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії від 01.01.2000.

Друге десятиліття дій по боротьбі проти расизму і расової дискримінації від 22.11.1983, прийнято резолюцією 38/14 Генеральної Асамблеї ООН.

Доповнення ЮНЕСКО і боротьба проти расизму (із заключної заяви наукового колоквиуму ЮНЕСКО в Афінах, 1981 рік).

Рекомендація № R(89)7 Комітету міністрів Ради Європи «Про принципи поширення відеозаписів насильницького, жорстокого чи порнографічного змісту», ухвалена Комітетом міністрів на 425-му засіданні заступників міністрів від 27.04.1989.

Рекомендація № R(97)19 Комітету міністрів Ради Європи «Про показ насильства електронними ЗМІ», ухвалена Комітетом міністрів на 607-му засіданні заступників міністрів від 30.10.1997.

Рекомендація № R(97)21 Комітету міністрів Ради Європи «ЗМІ та сприяння культурі терпимості», ухвалена Комітетом міністрів на 607-му засіданні заступників міністрів від 30.10.1997.

Рекомендація № R(91)11 Комітету міністрів державам-членам «Про сексуальну експлуатацію, порнографію, проституцію, а також торгівлю дітьми та підлітками, прийнята Комітетом Міністрів 09.09.1991 на 461-му засіданні заступників міністрів.

Декларація принципів міжнародного культурного співробітництва від 04.11.1966.

Рекомендація про виховання в дусі міжнародного взаєморозуміння, співробітництва і миру, і виховання в дусі поваги прав людини й основних свобод (прийнята 19.11.1974 Генеральною Конференцією ООН з питань освіти, науки і культури на її XVIII-й сесії).

Рекомендація про участь і внесок народних мас у культурне життя (Найробі, 26.11.1976).

Рекомендація № R (89) 7 Комітету міністрів Ради Європи «Про принципи поширення відеозаписів насильницького, жорстокого чи порнографічного змісту» від 27.04.1989.

Рекомендація № R (91)11 Комітету міністрів держав-членів щодо експлуатації сексу з метою наживи, порнографії, проституції, торгівлі дітьми й неповнолітніми від 9.09.1991.

Рекомендація № R (97) 21 Комітету міністрів Ради Європи «ЗМІ та сприяння культурі терпимості» від 30.10.1997.

Рекомендація № R (97) 19 Комітету міністрів Ради Європи «Про показ насильства електронними ЗМІ» від 30.10.1997.

Резолюція (97) 10 Комітету міністрів Ради Європи «Правила здійснення нагляду

відповідно до статей 24-26 Рамкової конвенції про захист національних меншин» від 17.09.1997.

Рекомендація № R (97) 20 Комітету міністрів Ради Європи державам-учасникам з питань «розпалення ненависті» від 30.10.1997.

Резолюція № 3 щодо сексуальної експлуатації, порнографії й проституції та торгівлі дітьми й неповнолітніми, прийнята на 16-й Конференції міністрів юстиції Європи (Лісабон, 1988 рік).

Рекомендація № R (91) 11 Комітету міністрів державам-членам Ради Європи щодо експлуатації сексу з метою наживи, порнографії, проституції, торгівлі дітьми й неповнолітніми від 9.09.1991.

Додатковий протокол до Конвенції про права дитини по торгівлі дітьми, дитячої проституції й дитячої порнографії від 25.05.2000.

Договір про дружбу і співробітництво між Україною і Республікою Таджикистан від 06.07.2001.

Договір про дружбу і співробітництво між Україною та Республікою Казахстан від 20.01.1994.

Договір про основи взаємовідносин і принципи співробітництва між Україною та Ісламською Республікою Іран від 15.10.2002.

Модельний закон про протидію екстремізму від 14.05.2009.

Навчальне видання

**НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ КОМЕНТАР
СТАТЕЙ 300, 301 РОЗДІЛУ XII «ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ГРОМАДСЬКОГО
ПОРЯДКУ ТА МОРАЛЬНОСТІ» ОСОБЛИВОЇ ЧАСТИНИ
КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ**

Науково-практичний коментар

Редактор, оригінал-макет – *А.В. Самотуга*

Підп. до друку 26.09.2012 р. Формат 60x84/16. Друк – RISO. Гарнітура – Times.
Ум.-друк. арк. 5,25. Тираж 300 прим.

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
49005, м. Дніпропетровськ, пр. Гагаріна, 26, т. (056) 370-96-59